

Eugenika

Madunić, Anđela

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Catholic Theology / Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:202:529011>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of The Catholic Faculty of Theology
University of Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
TEOLOŠKO - KATEHETSKE STUDIJE

ANĐELA MADUNIĆ

EUGENIKA

Diplomski rad

Split, 2023.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
TEOLOŠKO - KATEHETSKE STUDIJE

ANĐELA MADUNIĆ

EUGENIKA

DIPLOMSKI RAD
iz Sociologije
kod prof. dr. sc. Josip Mužić

Split, 2023.

SADRŽAJ

SAŽETAK	2
UVOD	3
1. EUGENIKA	5
1.1. Podjela eugenike	6
1.2. Povijesni razvoj eugenike	7
1.3. Eugenika kroz povijest u Hrvatskoj	13
2. PROVEDBA EUGENIKE	17
2.1. Razvoj eugeničkih metoda	17
2.2. Eugeničke metode u hrvatskoj povijesti	21
2.3. 21. stoljeće i eugenika	24
3. KATOLIČKA CRKVA I EUGENIKA	28
3.1. Katolički poglavari i eugeničke teme	28
3.2. Moral i eugenika	32
3.3. Tri grijeha eugenike	35
ZAKLJUČAK	36
BIBLIOGRAFIJA	37
IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI RADA	42
SUMMARY	44

SAŽETAK

Vrijeme nakon II. svjetskog rata smatrano je vremenom sloma eugenike, no na iznenađenje mnogih ona ponovno cvate. Francis Galton, poznati Darwinov nećak, pionir je eugenike i njenih teza, koje krše sve zakone ljudske slobode. Galton je svoje ideje umiješao u politiku što je rezultiralo velikim zločinima nad ljudskom osobom, koja se psihički ili fizički, pa makar i malo, razlikovala od ideje stvaranja „čiste“ čovječje krvi.

Sterilizacija, abortus i eutanazija glavna su oružja stare eugenike koja su u prošlosti lišila živote milijuna žrtava. Danas su to tabu teme koje nam se pokušavaju prikazati kao normalna pojava u svijetu. Pojavom genetskog inženjeringa eugenika je pokucala na velika vrata 21. stoljeća i ugrožava one najslabije skupine. Skupom medicinskih postupaka, kao što su brojne vrste umjetne oplodnje, kloniranje dijelova DNA, korištenje dijelova ili skupine gena radi stvaranja djeteta idealnog fizičkog izgleda, gdje je naglasak stavljen na boju kose ili očiju, ugroženo je čovjekovo pravo na život. Pokušava se stvoriti slika „savršenog“ života, u kojem nema mjesta za ljude s manama, bilo fizičkim, nama vidljivim, ili psihičkim, skrivenim duboko unutar čovjekova života, ali opet dovoljno naglašenim. Sve ide na ruku medicini i današnjem čovjeku da se uspostavi metoda kontrole rađanja.

Katolička Crkva oduvijek brani ljudski život smatrajući ga svetim, jer je darovan od samog Stvoritelja. Od nastanka eugenike sve do današnjih dana eugenička djela osuđena su od Petrovih nasljednika, ali i svih vjernika. Ivan Pavao II. koristio je izraz „kultura života“ kako bi iskazao stav prema poštovanju i zaštiti života, od trenutka začeća do prirodne smrti, a osudio je sve postupke koji djeluje destruktivno na ljudski život. Svi postupci koji su u prošlosti, poput holokausta i genocida, a danas, poput pobačaja i eutanazije ugrozili ljudski život, velika su povreda Božje ljubavi.

Ključne riječi: *eugenika, Francis Galton, rođenje i smrt, grijeh, sterilizacija, abortus, eutanazija, genetski inženjering, holokaust*

UVOD

Čovjek danas živi užurbanim ritmom života, ne primjećuje razna stanja i probleme svijeta koji ga okružuje. Dolazi do globalnog zatopljenja, ratova, uništavanja prirode, udaljavanja od religije, ali i iskrivljenih pogleda na moralne zakone. Ljudski život pojedincima kao da je bezvrijedan, pa ga koriste u svrhu raznih eksperimenata, gdje se događa i lišavanje života kako rođenih, tako i nerođenih. Da bi se poboljšale tjelesne i duhovne osobine i stanja individua Sir Francis Galton uvodi pojam eugenike u društvo, što se kroz godine koje su uslijedile pokazalo ne razboritom odlukom.

Prvi dio rada usmjeren je na nastanak eugenike i njen razvojni proces kroz povijest, koji seže još iz antičke Grčke. Koliku važnost eugenika nakon definiranja ima pokazuje zainteresiranost brojnih intelektualaca, znanstvenika i političara, koji su Galtonovu ideju interpretirali u svojim govorima, kao i djelima, sve do Drugog svjetskog rata, a sama eugenička praksa provodi se i danas.

Eugenička politika u svijet se provukla koristeći određene metode i situacije, koje su dovele do uništenja ljudskih života, radi stvaranja svijeta krojenog po zamisli jedne osobe. Strašni događaj koji svijet pamti zbio se pod naznakom eugenike, to je holokaust. Nakon ovog zločina smatrano je da se eugenika povlači sa scene, no ona je i danas prisutna među nama. Iako danas svrha počinjenja određenih djela nije izrazito eugenička, kroz korištenje određenih medicinskih postupaka uočava se njezina prvotna zamisao. Među nama se ponovno nalaze metode i postupci koje smo osuđivali i smatrali ne moralnima, a danas postoje zagovornici prava na te iste metode i postupke. Sterilizacija, pobačaj i eutanazija nikada ne mogu postati moralan čin, jer se uvijek radi o gubitku ljudskog života. Opća deklaracija o pravima čovjeka, donesena od Ujedinjenih naroda 1948. godine naglašava da svatko, od trenutka začeća do trenutka smrti, u zdravlju i bolesti, ima apsolutno pravo na život, i nitko mu ga nema pravo oduzeti. Država se nema pravo miješati u život i reprodukciju pojedinca, sve dok on sam ne ugrozi prava ili slobodu drugih.

Koliko je ljudski život važan zorno nam prikazuje Katolička Crkva i Petrovi nasljednici. Promišljajući o važnosti očuvanja ljudskog života, od začeća do smrti, u svojim govorima i djelima izrazili su oštro negativan stav o eugenici, posebice metodama i sredstvima kojima se služi. Zašto je eugenika ne moralan čin i na koji način čovjeka

dovodi u stanje grijeha? Odgovor na ova pitanja istražila sam i prikazala u posljednjem dijelu rada.

Prvenstveni cilj rada je prikazati sve metode eugenike koje su imale velik utjecaj na počinjenje najvećih zločina tijekom povijesti, kao i njene današnje modificirane oblike, koji se „kriju“ u određenim medicinskim granama, te na nov način ponavljaju povijest porobljavanja ljudskog roda.

1. EUGENIKA

Termin eugenika nastao je 1883. godine od strane britanskog psihologa, antropologa i statističara Sir Francisa Galtona, koga se naziva „ocem eugenike“. Etimologija riječi eugenika podrijetlom je iz starogrčkog jezika, stvorena spajanjem dviju riječi: ἔυς (ēús - „dobar“) i γίγνομαι (gígnomai - „uzgoj“).¹ Spomenula bih i „slobodniji“ prijevod Stjepana Oreškovića koji glasi „odabrano potomstvo“. Uvod u eugeniku bilo je 17. stoljeće nazvano „stoljećem genija“ od strane američkog filozofa Alfreda North Whiteheada.

Nastala je kao politički izraz, a sam tvorac krajem 19. stoljeća definira ju kao znanost koja se bavi utjecajima koji popravljaju urođena svojstva jedne rase i razvijaju ih na najveću korist. Odnosno eugenika je znanost koja uzima u obzir sve one faktore koji pojedincima s boljim osobinama daju veće šanse da prevladaju nad onima s manje prikladnim osobinama.² Dio života Galton je posvetio istraživanju konstitucije gena. Put ka obnovi Engleske za Galtona bilo je kontrolirano i selektivno razmnožavanje. Program kojim je želio ostvariti obnovu Engleske poticao je rađanje djece „superiornijeg“ porijekla, poglavito bogate anglosaksonske više klase, a odvrćao od razmnožavanja one koje smatrao nepodobnima – niže klase i ne bjelačke rase.³ Ideja o idealnoj državi u samom početku nije zaživjela, no Galtonova želja da ostvari svoje naume počela se širiti sredinom 20. stoljeća, posebice po anglosaksonskom svijetu, kada eugenika postaje praktičnom disciplinom.

Cilj eugenike je koristiti znanstvene i sociološke metode za unapređenje ljudske vrste ili određene populacije kroz nekoliko generacija mijenjajući kompoziciju te populacije, a to čini kroz poticanje reprodukcije ljudi određenih karakteristika. Želi poboljšati rasu, da novi naraštaji budu moćni, u psihičkom i fizičkom smislu.

Kao i brojne znanosti i eugenika slijedi Mendelov zakon o genetici i osobnostima, točnije o naslijeđu. Dokazano je da potomci od roditelja nasljeđuju gene koji određuju

¹ Usp. Sir Francis Galton, *Inquiries into human faculty and its development*, Macmillan and Co, London, 1883., 24., na: <https://archive.org/details/inquiriesintohu01galtgoog/page/n56/mode/2up> (22. listopada 2022.)

² Usp. *Isto.*, 24 - 25.

³ Usp. Dennis M. Rutledge, *Social Darwinism, Scientific Racism, and the Metaphysics of Race*, u: *The Journal of Negro Education*, 64 (1995.) 3, 246. , na: <https://www.jstor.org/stable/2967206> (22. listopada 2022.)

njihova svojstva. Upravo se tim otkrićem poslužila eugenika, a to je učinila na štetu čovjeku.

1.1. Podjela eugenike

Podjela eugenike vrlo je jednostavna, postoji stara eugenika i nova eugenika. Svaka od njih dijeli se još na pozitivnu i negativnu.

Staru eugeniku obilježavaju pojedinac, rasa i klasa. Njena podjela na negativnu i pozitivnu eugeniku nastala je na temelju tumačenja Galtonove definicije eugenike. Galtonov suradnik, Karl Pearson promiče pozitivnu eugeniku čiji je cilj ohrabriti razmnožavanje „snažnijih“ u društvu. Smatra da bi se aktivnim uključivanjem i podržavanjem procesa selekcije umjetnim odabirom moglo postići poboljšanje ljudske rase, kao što je slučaj kod životinja.⁴ Negativna eugenika obeshrabruje, čak i onemogućuje razmnožavanje ljudi s manama, odnosno onih koji su smatrani „slabima“ u društvu. Negativnu eugeniku nakon Galtona nastavio je razvijati sin Charlesa Darwina, Leonard Darwin. Svoj program provedbe negativne eugenike razvio je u studiji gdje iznosi da je potrebno voditi registar rodovnika, kako bi se mogli pratiti najizvrsniji pojedinci, a da bi se to postiglo važno je uključiti i državu.⁵ Uz državu koja inferiornima treba zabraniti razmnožavanje, jer stvara sebi neprijatelje, smatra da eugenika treba zauzeti i mjesto vjere, odnosno mora postati vrsta nove religije.⁶ Ova razmišljanja sežu još i prije nastanka i definiranja same eugenike, no tada nisu imala velik značaj.

U metode negativne eugenike ubrajaju se: sterilizacija manje sposobnih pojedinaca prema klasnim ili rasnim svojstvima, aktivna eutanazija, prisilni abortus i selektivni infanticid, te holokaust. Do zaključaka su osobe „slabe“ ili „nesposobne“ dolazilo se prema socijalnim, psihološkim i biološkim svojstvima. Pod socijalna svojstva misli se na pripadnost određenoj klasi ili rasi. Psihološka se najčešće odnose na sklonosti, poput droge, alkohola, prostitucije, kao i loših rezultata na testovima inteligencije. A

⁴ Usp. Josip Mužić, *Rat protiv čovjeka*, Glas Koncila, Zagreb, 2016., 91.

⁵ Usp. *Isto.*, 92.

⁶ Usp. *Isto.*, 92.

biološka se odnose na bolesti poput: homoseksualnosti, shizofrenije, Downova sindroma i sličnih.⁷

Metode pozitivne eugenike svode se na materijalno ili statusno nagrađivanje „sposobnih“ pojedinaca koji pridonose rasi. Jedan od načina provedbe pozitivne eugenike je umjetna selekcija, kojom se pomno biraju i sparuju pojedinci bez mana, što je u konačnici i glavni cilj eugenike.⁸ Pozitivna eugenika promiče ideju da zdravi i visoko inteligentni ljudi trebaju imati velike obitelji, jer oni čine „zdravo“ društvo, a samim tim i državu.

Stara eugenika usmjerena je na rasnu i klasnu osnovu pojedinca, a nova je otvorena brojnim mogućnostima. Razvojem genetičkog inženjerstva omogućilo se da jedinica selekcije više ne bude pojedinac, već njegova osnovna jedinica, a to je gen. Nova eugenika podijeljena je novu negativnu i novu pozitivnu eugeniku. Nova negativna eugenika uklanja nepoželjne kombinacije gena, a nova pozitivna eugenika tehnikama genetičkog inženjerstva omogućuje replikaciju normalnih gena, ukoliko bi spontana replikacija gena dovela do bolesti, malformacije ili smrti.⁹ Više o metodama nove eugenike pisati ću u sljedećim poglavljima.

1.2. Povijesni razvoj eugenike

Eugenika kao znanost potječe s kraja 19. stoljeća, no eugeničke teze sežu još iz antičke Grčke, gdje je eugenika iskazivana kroz praksu. Spartanci kao vrsni i slavni vojnici, činili su infanticid nad nejakom novorođenčadi, smatrajući da bi njihovim preživljavanjem izgubili slavu koju su postigli do tada. Prvi eugenički postupak spomenuo je Platon u djelu *Država*. Pišući o idealnom državnom uređenju, zagovarao je zabranu prokreacije između staleža, radi očuvanja nasljednih osobitosti svakoga od njih, to je naglašeno ovim riječima:

⁷ Usp. Darko Polšek, *Sudbina odabranih: eugeničko nasljeđe u vrijeme genske tehnologije*, ArTresor, Zagreb, 2004., 272 – 273.

⁸ Usp. *Isto.*, 273.

⁹ Usp. Martina Vuk, *Eugenika i moderna medicina*, u: *SPECTRUM*, (2008.) 3 - 4, 50., na: <https://hrcak.srce.hr/file/60593> (22. listopada 2022.)

„Prema onome, kako smo se složili, trebaju najbolji što češće općiti s najboljim ženama, a najgori s najgorima obrnuto, i djecu onih treba izobraziti, a ovih ne, ako stado ima biti što savršenije“.¹⁰

Sličan stav iznosi Thomas More u svom djelu „Utopija“, kao i Tomasso Campanella u djelu „Grad sunca“. Već se u tom razdoblju pojavljuju napuštanja neželjene, a posebice hendikepirane djece. Djeca s vidljivim anomalijama ostavljena su u zabitnim mjestima, daleko od ljudi. Praksa se nastavila i u doba renesanse, a posebice tijekom industrijske revolucije gdje se broj napuštene djece udvostručio.¹¹ Nažalost i danas nam je poznata ova praksa, ali uz razlog napuštanja djece s određenim invaliditetom ili poteškoćom, ističem i napuštanja djece zbog ekonomskih i socijalnih razloga.

S pojavom industrijske revolucije i razvojem teorije nasljeđivanja mnogi znanstvenici tog razdoblja u svojim su radovima iskazivali određene eugeničke tendencije.¹² Jedan od njih je engleski filozof i sociolog Herbert Spencer, koji nije gledao blagonaklono na one koji se nisu mogli brinuti sami o sebi. Kada se osoba ne može brinuti sama o sebi, onda ne može ni o vlastitoj obitelji, a kamoli pridonijeti državi, što je kroz prošla stoljeća bilo od velike važnosti. Ovaj stav na sreću danas se promijenio. Osobe s teškoćama danas su prihvaćene u društvu i bore se za svoja prava.

19. stoljeće obilježeno je likom i djelom Charlesa Roberta Darwina. U djelu „Postanak čovjeka“ izlaže svoj koncept preživljavanja najспособnijih, pri čemu je pod sposobnosti podrazumijevao samo sposobnost preživljavanja. Smatra da se gradnjom institucija za liječenje bolesnih omogućava slabim članovima društva da prežive i time da svoj nasljedni materijal dalje prenose na potomstvo.¹³ Ovako Darwinovo razmišljanje utjecalo je na socijalne darviniste i poklonike eugenike koji su preuzeli njegov koncept i pridali mu novu definiciju. Nova definicija sposobne osobe podrazumijevala je da osoba ima odlike osobe koja je „slična onome tko je definirao parametre sposobnosti“, čime se

¹⁰ Platon, *Država*, (prijevod Martin Kuzmić), Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2009., 213.

¹¹ Usp. Lester Ward, Eugenics, Euthenics, and Eudemics, u: *American Journal of Sociology*, 18 (1913.) 6, 740 – 743., na: <https://www.jstor.org/stable/pdf/2763324.pdf> (22. listopada 2022.)

¹² Usp. Teo Matković, Tri grijeha eugenike: Neprihvatljive konstante prihvaćenog eugeničkog djelovanja, u: *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*, 9 (2000.) 4, 308.

¹³ Usp. Charles Darwin, *Podrijetlo čovjeka i odabir ovisan o spolu*, Školska knjiga, Zagreb, 2007., 67.

„osobama s invaliditetom, socijalnim devijantnima i siromašnima, premda potpuno sposobnima za razmnožavanje, osporavalo to pravo“.¹⁴

Na Galtonov razvoj i pravac u životu kojim se bavio velik utjecaj odigrao je već spomenuti Darwin, odnosno njegovo djelo „Postanak vrsta“. Velik dio knjige Darwin je posvetio umjetnoj selekciji i u tome djelu nije se bavio uzgojem ili odgojem superiorne rase, odnosno eugeničkim temama, no Galton je knjigu pročitao upravo na taj način i tako došao do svojih zaključaka koje je napisao u pismu Darwinu. Smatrao je da prirodni odabir može pokvariti, a ne poboljšati ljudsku vrstu jer su niže klase one skupine koje evolucija favorizira, oni preživljavaju, postaju roditelji sljedeće generacije i tako se njihova vrsta širi. Galton nije naglasio kojim postupkom i metodama bi se to trebalo promijeniti, samo je istakao da ljudi za sebe trebaju činiti ono što su uzgajivači radili za stoku.¹⁵ Ova Galtonova ideja prema kojoj on ljudsku reprodukciju, po ciljevima i sredstvima uspoređuje sa uzgojem stoke, Platon spominje u četvrtoj i petoj knjizi Države. Sve rečeno potvrdio je i 1865. godine u svojem članku „Hereditary Talent and Character“, gdje je iznio i formulirao svoje glavne ideje kojima se vodio do kraja života. Naglasio je da čovjek ima veliku snagu nad životinjskim svijetom u stvaranju različitih varijacija životinjskih vrsta. Želio je pokazati da se ljudske mentalne kvalitete mogu također kontrolirati, a kada bi se samo dio truda koji se ulaže u poboljšanje pasmine konja i stoke uložio u poboljšanje ljudskog roda, mogla bi se stvoriti galaksija genija.¹⁶ Galton je tijekom života proveo niz istraživanja kojima bi dokazivao svoja stajališta i teoriju. Prvo provedeno istraživanje bila je statistička analiza intelektualno uglednih obitelji. Analiza je imala pozitivne i negativne strane, dokazao je da u određenim obiteljima postoji tendencija ka uspješnosti, no sama analiza nije bila precizna, i žene su bile izostavljene, jer je, u skladu s Viktorijanskom erom smatrao ostvarivanje i postizanje uspjeha odlikom muškaraca.¹⁷ Kroz nekoliko godina napravio je opsežniju analizu čija je rješenja objavio 1869. godine u knjizi „Hereditary Genius“. Analizu je proveo na nekoliko tisuća ljudi i došao do zaključka da jedan od deset istaknutih pojedinaca ima

¹⁴ Usp. TEO MATKOVIĆ, nav. dj., 309.

¹⁵ Usp. Diane B. Paul, Darwin, social Darwinism and eugenics, u: *Cambridge University Press*, 2006., 220., na: https://www.dianebspaul.com/uploads/2/3/2/9/23295024/darwin_social_darwinism_and_eugenics.pdf (4. studenog 2022.)

¹⁶ Usp. Raymond E. Fancher, Scientific cousins: the relationship between Charles Darwin and Francis Galton, u: *American Psychologist*, 64 (2009.) 2, 86.

¹⁷ Usp. Nicholas Wright Gillham, *A life of Sir Francis Galton: From African exploration to the birth of eugenics*, Oxford University Press, New York, 2001., 84.

barem jednog istaknutog bliskog rođaka. Pokazao je kako je veća vjerojatnost da osobe budu uspješne u sličnim ili istim područjima, te da su uspješni bliže povezani srodnici.¹⁸

Početak 20. stoljeća na razvoj eugenike utjecalo je i ponovno otkrivanje mendelizma. Mendelizam je dio genetike koji ispituje raspoređivanje osobina na potomke. Eugenički pokret sve brže je jačao, ideje su postale široko prihvaćene, posebice među američkim intelektualcima koji su u njoj vidjeli rješenje svih društvenih problema. Stvaraju se eugenička udruženja, prvo je osnovano 1907. godine u Velikoj Britaniji. Nazvano je *Eugenics Education Society*, 1927. godine preimenovano je u *Eugenics Society*, a 1989. godine u *Galton Institute*.¹⁹ Odobravanje eugeničkih teza pridonijelo je i njenom brzom procvatu po svijetu, posebice u krugovima utjecajnijih ljudi toga vremena. U Londonu 1911. godine održan je prvi internacionalni eugenički kongres, a nedugo nakon u New Yorku. 1922. godine osnovano je eugeničko povjerenstvo SAD-a. Zadaća povjerenstva bila je izvještavanje o ljudskoj rasi, s posebnim naglaskom na veličanju vrijednosti superiorne krvi i isticanju opasnosti koju sa sobom nosi strana inferiorna krv.²⁰ Američko eugeničko društvo izdalo je 1926. godine „Eugenic Cathecism“ u kojem su naveli „recept“ kako da se poboljša ljudska vrsta.²¹ Dokaz da je eugenički pokret izazvao velik zamah u SAD-u zorno prikazuju i riječi tadašnjeg predsjednika Theodorea Roosevelta:

„Jednog dana ćemo shvatiti da je osnovna dužnost, neizbježna dužnost svakoga dobrog građanina prave vrste da za sobom ostavi svoju krv u svijetu; i da nemamo prava dozvoliti ovjekovječivanje građana pogrešne vrste. (...) Zaista želim da se potpuno onemogući odrastanje krivih ljudi; a ako je zla narav takvih ljudi dovoljno očita, to se mora provesti. Kriminalce treba sterilizirati, a slaboumnim osobama treba zabraniti da za sobom ostave potomstvo.“²²

¹⁸ Usp. Francis Galton, *Hereditary Genius*, Macmillan and Company, New York, 1869., 114.

¹⁹ Usp. J.M., nav. dj., 92.

²⁰ Usp. Jeremy Rifkin, *Biotehnološko stoljeće*, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 1998., 153.

²¹ Usp. Stjepan Orešković, Gen-tehnologija:etičke i socijalne implikacije, u: *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*, 4 (1995.) 2 - 3, 220.

²² JEREMY RIFKIN, nav. dj., 153.

Eugenika u to vrijeme postaje glavna tema u svijetu. Podržavali su je i iskorištavali u svojim političkim programima brojni politički pravci (desničari, ljevičari, konzervativci), a počela se predavati i na velikim sveučilištima, poput Harvrda i Cambridgea.

Velik utjecaj na eugeničke stavove imali su i ekologisti. Ernest Heinrich Haeckel osnivač ekologizma popularizirao je eugenički program. Darwinizam je pretvorio u religiju prirode, čovjek je proizvod evolucije i za njega ne postoji „vječni život“.²³ Kršćanski pogled na čovjeka, koji se sastoji od duha i materije, zamijenio je filozofskim učenjem, nazvanim „monizam“, u kojem se sve svodi na jedan jedinstveni duhovni ili materijalni princip, prema tome u čovjeku, biljci, životinji nalazi se samo jedan duh. Slijedeći Galtona i njegove sljedbenike kršćanski pogled na čovjeka predstavljao je kao vrstom štetnog milosrđa za čovječanstvo. Rađanje abnormalne djece šteti ne samo jednom narodu, već i čitavom čovječanstvu i to se treba zaustaviti. Štovanje Božjih zakona, u kojima život svake osobe isto vrijedi, nema vrijednosti za zajednicu, a protivi se i zakonu prirode.²⁴ Haeckel svojim razmišljanjima u kojima zagovara abortus, čedomorstvo, eutanaziju, smatrajući da se ne radi o ubojstvu, uvodi svijet u genocidno razdoblje, koje se započelo već 1900-ih godina.

Jednim od najvažnijih i prvih oruđa eugeničke politike u prošlosti bila je sterilizacija, koja je u brojnim zemljama tada bila ozakonjena. Prva zemlja koja je ozakonila sterilizaciju bila je Indiana 1907. godine. Do 1931. godine trideset država imalo je zakone o sterilizaciji što je dovelo do prisilne sterilizacije desetaka tisuća američkih građana, među kojima je najviše bilo zatvorenika i mentalno oboljelih.²⁵ Istovremeno su države poput Argentine, Austrije, Belgije, Danske, Finske, Norveške, Švedske, Meksika, Jugoslavije donijele zakone koji u određenoj mjeri reguliraju i ograničavaju reprodukciju.²⁶ U Njemačkoj je uspostavom nacističkog režima na snagu stupio zakon o eugeničkoj sterilizaciji, kao i o rasnoj higijeni na temelju kojih je, za razliku od drugih zemalja gdje se zakon odnosio na institucionalizirane osobe, steriliziran mogao biti bilo tko. Nekoliko godina kasnije u svijetu su se počele dozvoljavati ekstremne metode oduzimanja ljudskih života poput eutanazije, koncentracijskih i

²³ Usp. J. M., nav. dj., 94 - 95.

²⁴ Usp. *Isto.*, 95.

²⁵ Usp. JEREMY RIFKIN, nav. dj., 156 - 157.

²⁶ Usp. T. M., nav. dj., 310.

plinskih logora, događao se holokaust, koji je ležao na temeljima eugenike.²⁷ Za vrijeme velike gospodarske krize došlo je do shvaćanja negativnih posljedica koje su izazvane prihvaćanjem eugeničkih stavova te je ona kao takva počela gubiti na svojoj važnosti. Postojalo je određeno vrijeme kada se eugenici nije davao velik značaj, no njene ideje i dalje su bile prisutne u čovječanstvu, čak i u vremenu u kojem mi živimo. Danas nam je poznata *laissez – faire* eugenika. Kod „stare“ eugenike zaključila bih da je pravo čovjekova života imala država, no ovdje se radi o tome da pojedinac odlučuje želi li imati potomstvo i kakvo bi ono trebalo biti. Poznatiji primjer provedbe „stare“ eugenike nalazimo u Indiji gdje se događao selektivni infanticid ženske djece, također je i Kina 1979. godine provodila tzv. „Politiku jednoga djeteta“ kojoj je za cilj bilo kontrolirati rast stanovništva. U to vrijeme bračni parovi smjeli su imati samo jedno dijete, dvoje u slučaju ako je prvo dijete djevojčica.²⁸ Slična situacija događala se u Indiji, gdje ni nakon rođenja djevojčice nisu imale jamstvo da će ostati žive. Film snimljen 2012. godine *It's a girl* prikazuje primjer žene koja je zadavila osam kćeri, samo iz razloga jer su djevojčice.²⁹ Radi se o diskriminaciji spola, koja će velik utjecaj imati tek u budućnosti, kada broj muškaraca bude znatno veći od žena. Postavlja se pitanje na koji način će se nadomjestiti nedostatak žena za buduće brakove? Sigurni smo da će ovakva praksa dovesti do negativnih posljedica u svijetu.

Kroz prošlost eugenički programi počinili su brojne zločine na štetu čovjeku, nažalost njena prisutnost vidljiva je i danas. I danas se u mnogim zemljama govori o ozakonjivanju eutanazije, dozvoljavanju abortusa, a sve češće se događa da roditelji sami biraju osobine koje njihovo dijete treba posjedovati, poznato je nekoliko vrsta raznih umjetnih oplodnja, različite intervencije u gene, različiti uzgoji tkiva, kao i kloniranja, sve navedeno možemo svrstati u eugeničke pothvate. U RH nedavno se zbio događaj u kojem je majka željela usmrtiti dijete u 26. tjednu trudnoće, jer se otkrilo da ima tumor, koji bi po procjenama liječnika ostavio posljedice na dijete nakon rođenja ili ga usmrtio, no postojale su i šanse da se dijete liječi i izliječi nakon rođena. I u ovom slučaju radi se o jednoj „eugeničkoj intervenciji“.

Iako je početak eugenike vezan za SAD, gdje se ona prvenstveno i najviše razvijala, ubrzano se nastavila širiti po čitavom svijetu, a naročito u Njemačkoj. Brojni

²⁷ Usp. T. M., nav. dj., 310 - 311.

²⁸ Usp. Joseph D'Agostino, *A Ray of Hope for China?*, Celebrate Life, Stafford, 2008., 32.

²⁹ Usp. J. M., nav. dj., 265.

američki intelektualci izrazili su razočaranje što ih nacisti, ali i mnogobrojne druge nacije pretiču u izvedbi njihova prvenstvenog plana. Dr. Joseph de Jarnettea za Nijemce je izjavio da ih tuku na njihovom vlastitom području.³⁰ Ove riječi davale su poticaje i drugim državama da se ozbiljnije uhvate u koštac sa samom eugenikom.

1.3. Eugenika kroz povijest u Hrvatskoj

Kao u cijelom svijetu tako se i u Hrvatskoj sve do prve polovine 20. stoljeća eugeniku smatralo pozitivnom disciplinom. Pretpostavljam da je jedan od razloga takvog razmišljanja tadašnje školovanje naših mladih u inozemstvu. Zakon o sterilizaciji koji je primijenjen u Indiani često se spominjao i u hrvatskoj povijesti. Zakon proglašen 1907. godine obvezao je sve kriminalce, idiote i silovatelje na obveznu sterilizaciju, jer se smatralo da će na svoje nasljednike prenijeti gen lošeg ponašanja, koji se nastojao iskorijeniti. Pojam gen biološki je pojam, pa se logički zaključivalo da je eugenika biološki utemeljena. Ovaj zaključak u Hrvatskoj imao je svoje protivnike koji su osporavali tumačenja zločinačke etiologije s biološkog aspekta. Neki od njih su: Stjepan Posilović i Mirko Košutić, a najviše se ističe pravnik Josip Šilović. Šilović je smatrao da se društvo treba obraniti od bolesnih i degeneriranih, a posebice je istaknuo alkoholičare. Na 11. kongresu Međunarodne kriminalističke udruge u svom govoru izrekao je:

„Za degenerirane bih odredio isto što i za alkoholičare – ne bih naime čekao da počine zločin. Čim se konstatira, da su ovi bolesnici – jer to su sve ljudi bolesni – pogibeljni, morali bi se obraniti oni od samih sebe, a društvo od njih.“³¹

U 19. stoljeću među hrvatskim eugeničarima isticali su se liječnici, koji su eugeniku bazirali na istraživanje zločinaca. Prvi među njima bio je Ivan Žirovčić koji se bavio temom eugenike zločinaca. Smatrao je da postoje „rođeni zločinci“ čije su predispozicije već ustanovljene od rođenja i za njih nema pomoći, već ih treba odmah kažnjavati. Jedini

³⁰ Usp. J. M., nav. dj., 99.

³¹ Martin Kuhar, *Eugenika u hrvatskoj medicini i njezin utjecaj na javnost u razdoblju od 1859. do 1945.*, Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2015., 13. , na: <https://core.ac.uk/download/pdf/33324048.pdf> (22. studenog 2022.)

spas za društvo bilo bi da se „loš nasljedni materijal ublaži odabirom partnera s dobrim nasljednim materijalom.“³² Za vrijeme Prvog svjetskog rata istaknuo se rad hrvatskog liječnika Frana Gundruma Oriovčanina. Zanimao se za ljudsko zdravlje i kulturu zdravog života. Istraživao je kriminalce i alkoholičare, te zaključio da čovjek ne može protiv prirode, u ljudima je urođeno da pomažu, pa tako pomažući nemoćnima i bolesnima dozvoljavaju da se njihove mane prenose na nove generacije.³³ Smatrao je da se eugenikom kao metodom mogu smanjiti buduća rođenja „manje vrijednih“. Zločince koji su već među nama treba riješiti deportacijom ili sterilizacijom, jer su male šanse da se oni preodgoje. Da bi se to izbjeglo djeci i mladima što ranije treba govoriti o spolnosti, da bi odabirali „prave“ partnere. Gundrum je spominjao odabir partnera, a na njegovu ideju nadovezao se Bogomil Kohout smatrajući „zabranu ženidbe najradikalnijim raspoloživim sredstvom za ograničavanje množenja manje vrijednih.“³⁴

Među eugeničarima u Hrvatskoj veliko mjesto zauzeo je Andrija Štampar, priznati hrvatski liječnik i humanitarac. Za vrijeme Jugoslavije organizirao je 250 socijalno - higijenskih ustanova, poput: Centralnog higijenskog zavoda u Beogradu, Školu narodnoga zdravlja u Zagrebu, Institut za malariju u Trogiru, niz domova narodnoga zdravlja, i brojne druge ustanove. Njegova važnost vidljiva je i danas, jer po njemu brojne ustanove nose naziv, jedna od značajnijih je „Nastavni zavod za javno zdravstvo dr. Andrija Štampar“ u Zagrebu. Poslijeratno razdoblje za sve zemlje svijeta donijelo je razne probleme, ekonomske, socijalne, medicinske, pa tako i u samoj Jugoslaviji. Velik problem stvorile su bolesti koje su vojnici donosili kućama i širili ih na područja gdje ih prije nije bilo, poput spolnih bolesti i tuberkuloze. U to vrijeme Štampar je odigrao važnu ulogu. Novoosnovano Ministarstvo narodnog zdravlja, odnosno Štamparov odjel, pokrenuo je projekt pisanja jedinstvenog Zakona o čuvanju narodnog zdravlja, od kojega se ubrzo odustalo, no naglasila bih dva članka koja je Štampar želio uvrstiti u zakon, a u potpunosti su eugenička:

1. Nitko ne može stupiti u brak, ako nije pridonio svjedodžbu državnog liječnika, da je zdrav i za brak sposoban.

³² Ivo Žirovčić, O postupku s duševno bolesnim, u: *Liječnički vjesnik – Glasilo Hrvatskog liječničkog zbora*, 10 (1897.), 320.

³³ Usp. MARTIN KUCHAR, nav. dj., 20.

³⁴ *Isto.*, 27

2. Ne može stupiti u brak lice, koje je duševno zaostalo, duševno bolesno, padavičavo ili boluje na otvorenoj tuberkulozi.³⁵

Jugoslavija je bila „sastavljena“ od više naroda, što upočetku nije predstavljalo velik problem, te se tako Štampar nije vodio eugeničkim pravcem koji se tiče rase, i istrebljenja onih „manje vrijednih“. Na kraju nijedan eugenički zakon u Štamparovo vrijeme nije donesen. Brojni liječnici i pravници iz Hrvatske su kritizirali njegov rad, pa se i sam distancirao od eugenike.³⁶ Već spomenuti projekt Andrije Štampara i njegova odjela koji je doživio neuspjeh, ponovno se počeo spominjati 30-ih godina. 28. ožujka 1934. godine donesen je i potpisan od strane tadašnjeg ministra socijalne politike i narodnog zdravlja Ivana Pucelja, sličan zakon onom prvom, a nazvan je „Zakon o suzbijanju spolnih bolesti“. Zakon je naređivao da muškarac prije stupanja u brak mora donijeti liječničku potvrdu da ne boluje od spolne bolesti. Liječnički pregled prije braka bio je najvažnija eugenička mjera tada u Jugoslaviji.³⁷ Smatrano je da doneseni zakon nije dobar, jer nije uključivao žene, koje su također mogle biti prenositeljice bolesti. Godinu nakon što je zakon izglasan i donesen, prestao je vrijediti.

Osim liječnika za razvoj eugenike u Hrvatskoj bili su zainteresirani psihijatri i biolozi. Hrvatski biolog slovenskog podrijetla Boris Zarnik imao je na umu hrvatskoj javnosti predstaviti eugeniku, a to je činio kroz članke i predavanja koja je imao na Pučkom sveučilištu. 1928. godine u časopisu „Priroda“ predstavio je otvorenje Instituta za antropologiju, ljudsku genetiku i eugeniku u Berlinu, a njegovo glavno djelo o eugenici objavljeno je 1931. godine pod nazivom „Temelji i ciljevi eugenike“. Definirao ju kao nauku koja „ispituje sve faktore, koji pogoduju umnožavanju sposobnih i zdravih elemenata u pučanstvu, kao što i faktore, koji su kadri ograničiti rasplodnju manje sposobnih elemenata.“³⁸ Bio je veliki pristalica eugenike i jedan od rijetkih koji ju je istraživao na našim prostorima. Smatrao je da će se uvođenjem eugeničkih metoda razriješiti pitanje neoženjenih, kojima se može nametnuti velik porez, sterilizacija je za Zarnika bila bezbolna procedura, koja pomaže da se ne naslijede najgore mane. Smatrao ju je naukom koja rješava državne probleme.

³⁵ Usp. Iva Salopek Bogavčić, Prilog proučavanju početaka medicine narodnog zdravlja od 1912. do 1919. s naglaskom na djelovanje Andrije Štampara, u: *Acta Med Hist Adriat*, 20 (2022.) 1, 53 - 55.

³⁶ Usp. M. K., nav. dj., 39.

³⁷ Usp. *Isto.*, 97.

³⁸ Usp. *Isto.*, 111.

U vrijeme Banovine Hrvatske eugeničke mjere nisu bile popularne, već se u doba Nezavisne Države Hrvatske ponovno govori o eugeničkim teorijama. Problemi rasne politike koji su se u vrijeme Štampara „gurali“ pod tepih sada su izašli na površinu sa idejom da se jedna nacija kvantitativno mora izdvojiti. Hrvatska je imala sve više istaknutih intelektualaca, otvarane su brojne ustanove, počelo se više brinuti o higijeni, što je dovodilo do manje stope smrtnost, posebice se naglašavala važnost hrvatskog seljaka. Najsnažnije se taj naglasak na kvantiteti iskazao u vrlo strogom Zakonu o zabrani umjetnog pometnuća.³⁹ Napokon se više počeo cijeniti svaki rođeni život. Kroz vrijeme NDH jedini liječnik koji se zanimao za eugeniku bio je Milan Gjukić. Najviše se bazirao na pitanje „rasno čistih Hrvata“ koje se protezalo kroz cijelo razdoblje NDH, pa sve do 90-ih godina. Devedesete godine za Hrvatsku su teške, ratno stanje ostavilo je brojne posljedice na narod. Kroz razne masakre, silovanja i pobačaje provodila su se eugenička oruđa uništavanja jednog naroda.

³⁹ Usp. N.N., *Zakoni, zakonske odredbe i naredbe*, tisak i naklada knjižare Stjepan Kugli, Zagreb, 1941., na: https://www.sistory.si/cdn/publikacije/3700138000/37507/zakoni_naredbe_knjiga_V.pdf (3. prosinca 2022.)

2. PROVEDBA EUGENIKE

U prvom dijelu rada iznijela sam da se eugenika dijeli na staru i novu, a svaka od njih još na pozitivnu i negativnu. U prošlosti, ali i danas, eugenika se izražava kroz određene metode i procese, koji su postali njeno oružje u izvršavanju cilja. Tri najvažnije metode stare negativne eugenike su: sterilizacija, eutanazija i abortus ili pobačaj. Koliki broj žrtava su iznjedrile ne može se ni danas zorno prikazati. Kao najmnogoljudnija zemlja Kina godišnje provodi dva miliona sterilizacija, sedam miliona pobačaja, a isto toliko života oduzima i ugradnja intrauterinih uređaja.⁴⁰ Ovo su podaci samo za jednu zemlju, kada se uključe sve zemlje, eugenika i danas oduzima prevelik broj ljudskih života, a danas to izvršava kirurškim genocidom. Prema podacima iz 1997. godine u svijetu se godišnje izvrši oko 53 milijuna ubojstava nerođene djece.⁴¹ Ovdje je riječ samo o pobačajima, a kada bi se uključile i ostale metode, broj žrtava prerastao bi u milijarde. Dakle radi se o vrsti genocida, koji se danas izvršava pomoću pojmova „pravo na izbor“, „reproduktivno zdravlje“, „kvaliteta života“ i slično, a zapravo je riječ o provedbi novih eugeničkim metoda i tehnika, odnosno *laissez – faire* eugenici.

2.1. Razvoj eugeničkih metoda

Prvi su eugeničku ideologiju u praksi primjenjivali Amerikanci. Kirurg A. J. Ochsener provodio je prve sterilizacije na zatvorenicima 1890-ih godina. Njegovi pokušaji bili su neuspješni, kao i brojni pokušaji ostalih kirurga. Prva uspješno provedena sterilizacija zatvorenika zbilja se 1899. godine od strane Harrya Claya Sharpa u Indiani.⁴² Ovaj pozitivan rezultat rezultirao je donošenjem prvog eugeničkog zakona o prisilnoj sterilizaciji „degeneriranih” 1907. godine u Indiani. Dvije godine nakon zakon o prisilnoj sterilizaciji uvele su i Kalifornija, Connecticut, Nevada i Iowa. Iowa je uz zakon o sterilizaciji za zatvorenike ubrojila i epileptičare, narkomane i silovatelje, te im je uveden zakon o zabrani stupanja u brak. Do 1914. godine trideset je država donijelo iste ili slične zakone. 1910. godine osnovan je Eugenics Record Office (ERO) zahvaljujući zalaganju

⁴⁰ Usp. J. M., nav. dj., 262. .

⁴¹ Usp. *Isto.*, 263.

⁴²Usp. N. N., Klinička etika. Slučajevi iz prakse, 109., na:

http://neuron.mefst.hr/docs/katedre/med_humanistika/Medicina/MHIV/2013_14/Slu%C4%8Dajevi-seminari-SVE%2025-12-2013.pdf (10. prosinca 2022.)

tada vodećeg američkog eugeničara Charlesa Benedicta Davenporta.⁴³ Tadašnji voditelj ERO-a Harry Hamilton Laughlin u prijedlogu zakona u deset kategorija nabrojao je osobe koje zakon obvezuje. Kategorije glase: 1. Slaboumni; 2. Ludi (i psihopate); 3. Kriminalci (delikventi i mušičavi); 4. Epileptičari; 5. Nekonrolirani (uključujući i ovisnike o drogama); 6. Bolesni (uključujući tuberkulozne i gubave); 7. Slijepi; 8. Gluhi; 9. Deformirani i 10. Ovisni (uključujući neradnike, beskućnike, skitnice i prosjake).⁴⁴ U Sjedinjenim Američkim Državama uveden je i zakon o miješanju rasa, primjer takvog zakona je „Racial Integrity Act“ iz 1924. godine, kojim se zabranjivao brak bijelaca s bilo kojom osobom koja ima naznaku drukčije krvi.

Sterilizacija se u počecima najčešće provodila pod rasnim okriljem, najčešće na crnačkom stanovništvu, jer su smatrani siromašnima, te kao takvi ne pridonose društvu. U prvom američkom izdanju „Enciklopedije Britannice“ (1789.) izneseno je da se pod terminom „crnac“ misli i na osobe koje imaju neku od sljedećih karakteristika: lijenost, izdaja, osveta, okrutnost, bezobrazluk, krađa, laganje, vulgarnost, razvrat, neumjerenost i nedostatak suosjećanja.⁴⁵ Eugeničar Madison Grant hvalio je sterilizaciju kao praktično i neizbježno rješenje problema kontrole rađanja. Osim na zatvorenicima i kriminalcima smatrao je da se postepenim uvođenjem sterilizacija može proširiti na sve vrste ljudi koji se nazivaju slabićima (maloumni, beskorisne vrste rasa, itd.).⁴⁶ Veliki pobornici sterilizacije bili su Nijemci. Smatrali su da je za vrijeme Prvog svjetskog rata velik broj Nijemaca s „dobrim“ genima ubijen, dok su oni s „najgorim“ genima ostali prisutni u društvu. Prvi njemački zakon o sterilizaciji usvojen je 14. srpnja 1933. godine, nedugo nakon što je Hitler postao kancelar. Zakon je vrijedio za sve koji pate od genetske sljepoće, nasljedne gluhoće, manične depresije, shizofrenije, epilepsije i alkoholizma, a izrađen je po uzoru na američki model zakona o sterilizaciji H. Laughlina.⁴⁷ U početku sterilizacija se provodila na zatvorenicima i azilantima, no ubrzo Hitler sterilizaciju provodi i na klasnoj i rasnoj osnovi, želeći „očistiti“ germansku superiornu rasu. Država je ona kojoj je obaveza provoditi sterilizaciju. Do 1945. godine nacisti su sterilizirali oko

⁴³ Usp. J. M., nav. dj., 97.

⁴⁴ Harry H. Laughlin, *The Socially Inadequate: How Shall We Designate and Sort Them?*, The American Journal of Sociology, 27 (1921.), 55 - 56., na: http://archive.org/stream/jstor-2764509/2764509_djvu.txt (14. ožujka 2023.)

⁴⁵ Usp. Amanda Thompson, *Scientific Racism : The Justification of Slavery and Segregated Education in America*, Gaines Junction, 1 (2003.), 1 - 8. , na: <http://fliphtml5.com/rizg/qgpg>. (15. prosinca 2022.)

⁴⁶ Usp. J. M., nav. dj., 96.

⁴⁷ Usp. *Isto.*, 106.

450 tisuća ljudi.⁴⁸ Kina je 1979. godine započela s provedbom „Politike jednoga djeteta“ zbog velikog porasta stanovništva. Cilj je smanjenje stope nataliteta, te time i smanjenje gospodarskih i ekoloških problema u državi. Oženjeni parovi imali su pravo samo na rođenje jednog djeteta, u iznimnim slučajevima dvoje, ako je prvo dijete djevojčica. Do 2000-te godine ovom politikom spriječeno je 250 milijuna poroda. U listopadu 2015. godine ukinuta je ova odluka.⁴⁹ Zakon o sterilizaciji u Švedskoj donesen je 1922. godine, a na snazi je bio do 1976. godine. U tom razdoblju računa se da je sterilizirano od 60 000 do 230 000 osoba s „manama“, a žene su činile veliku većinu, čak oko 90%.⁵⁰

U doba renesanse počelo se razmišljati o eutanaziji kao metodi dobre smrti, što ona u prijevodu i znači. Naziv „euthanasia“ upotrijebljen je 1620. godine od strane Francisa Bacona, u djelu „Novi organon“. Prvi propagator eutanazije je renesansni filozof Thomas Moore. U svojem najpoznatijem djelu „Utopija“ iznio je savjet da ako je netko teško bolestan, bez nade u izlječenje, te ako je time osobi degradirana ljudskost, najbolje bi bilo da liječnik završi takav život.⁵¹ Eutanazija je za kršćane namjerno i nasilno oduzimanja života kojega nam je Bog podario, i nitko ga nema pravo oduzeti. Američki liječnik William Duncan McKim 1900-te godine eutanaziju je predložio kao najbolje rješenje za prevenciju reprodukcije.⁵² Za one koje su smatrani nevrijednima eutanazija je blaga smrt. Ernst Haeckel osnivač ekologizma, njemački zoolog i filozof - prirodoslovac među prvima je zaključivao da neizlječive bolesnike koji ne pridonose društvu, a troše državne resurse treba „ukloniti“ na bilo koji prikladan i bezbolan način.⁵³ 1935. godine njemačka vlast prihvaća Haeckelove ideje, te uz provođenje sterilizacijske prakse postepeno uvodi i eutanaziju. Adolf Hitler u jednom od svojih pisama 1. rujna 1939. godine, naveo je da se smrtno bolesnima može se udijeliti ubojstvo iz milosti. Do kolovoza 1941. godine ubijeno je smrtonosnom injekcijom i u plinskim komorama preko 70 tisuća ljudi, jer su bili na „teret“ društvu zbog psihičkih bolesti ili invaliditeta.⁵⁴

⁴⁸ Usp. Jennifer Rosenberg, *Sterilizacija u nacističkoj Njemačkoj*, na: <https://hr.eferrit.com/sterilizacija-u-nacistickoj-njemackoj/> (10. prosinca 2022.)

⁴⁹ Usp. Ivan Fuček, *Život – Smrt: Moralno – duhovni život*, Verbum, Split, 2008., 116 - 123.

⁵⁰ Usp. J. M., nav. dj., 110.

⁵¹ Usp. Thomas More, *Utopija*, Nakladni zavod globus d.o.o., 2003., 246.

⁵² Usp. J. M., nav. dj., 97.

⁵³ Usp. N. N., *Klinička etika. Slučajevi iz prakse*, 64., na: http://neuron.mefst.hr/docs/katedre/med_humanistika/MHIV/2013_14/Slu%C4%8Dajevi-seminari-SVE%2025-12-2013.pdf (14. prosinca 2022.)

Poslije rata nekolicina njemačkih liječnika nastavila je provoditi eutanaziju, među njima istaknut je Hermann Voss, koji je iznio ideju da se tijela ubijenih spaljuju, kako bi svijet imao što manje dokaza, uz njega ističe se i dr. Werner Heyde alias Sawade.⁵⁵ Iako je u prošlosti Njemačka bila na lošem glasu zbog provođenja eutanazije, danas brojne zemlje eutanaziju legaliziraju. Eutanazija je legalizirana 2002. godine u Nizozemskoj i Belgiji, a 2009. godine u Luksemburgu i Washingtonu. Države eutanaziju legaliziraju smatrajući da bolesni i stari tim postupkom „završavaju“ s patnjom koju žive, a u krajnjem cilju moguće je smanjenje broja samoubojstava. Jedan od glavnih zagovornika eutanazije američki je liječnik Jack Kevorkian, poznat pod nadimkom „Doktor Smrt“. Ilegalno je izveo četrdeset eutanazija i za to je bio osuđen, ali malim kaznama, što ga je poticalo da i dalje provodi svoje ideje kako da učini kraj života bezbolnijim.

Pobačaj ili abortus je spontani ili namjerno izazvani prekid trudnoće. Već u antičko doba poznate su prve prakse pobačaja. Kroz stoljeća pa sve do današnjih dana unatoč zabranama provodi se. Žene su samostalno i svojevolumno vršile samoinducirani pobačaj ili su pomagale jedna drugoj u tome, ne smatrajući to lošim činom. Smatrale su da je dijete živo tek onda kada osjete njegovo micanje u utrobi. Kroz 1898. godinu braća Chrimes izvršila su deset tisuća pobačaja u Velikoj Britaniji, a procjenjuje se da je u SAD-u 1890-ih provedeno oko dva milijuna abortusa.⁵⁶ I danas se u svijetu doseže velika brojka abortusa, iako su se određene zemlje odlučile za zabranu pobačaja. Zabrana pobačaja seže iz 1532. godine kada je car Svetog Rimskog Carstva, Karlo V. u Zakoniku Constitutio criminalis Carolina, za namjerni pobačaj propisao smrtnu kaznu. Kroz godine koje su slijedile smrtna kazna su ukinute, a umjesto toga uvedene su kazne zatvora. Prva država koja je to učinila bila Austrija 1787. godine. Pobačaji su se nastavljali obavljati ilegalnim putem. U vrijeme nastanka i rasta eugenike države su počele legalizirati pobačaj ili neke njegove oblike. Među prvim državama koje su u 20. stoljeću legalizirale neke ili sve oblike pobačaja su: Sovjetski Savez, Island i Švedska. Iako ga je Sovjetski Savez među prvima legalizirao, 1936. godine zabranjen je, kako bi se povećao broj stanovnika. U nacističkoj Njemačkoj 1935. godine donesen je zakon koji je dopuštao

⁵⁴ Usp. Tihana Lohinski, *Nacistička opsjednutost čistom i zdravom rasom: eugenika i eutanazija*, na: <https://www.dw.com/hr/nacisti%C4%8Dka-opsjednutost-%C4%8Distom-i-zdravom-rasom-eugenika-jeutanazija/a-16945676> (10. prosinca 2022.)

⁵⁵ Usp. J. M., nav. dj., 109.

⁵⁶ Usp. Marija Zubak, Abortus u 19. stoljeću, u: *Povijest u nastavi*, 12 (2014.) 24, 146., na: <https://hrcak.srce.hr/file/209618> (10. veljače 2023.)

pobačaj ženama za koje se smatralo da imaju nasljedne bolesti, dok se ženama koje su pripadale „pravoj“ njemačkoj lozi strogo zabranjivao pobačaj. Kada se govori o eugeničkom pobačaju najčešće se misli na nacističku ideologiju, u kojoj je fetus s lošim oblikovanjem ili defektima stvarao opasnost za psihičko zdravlje obitelji te se trebalo spriječiti rođenje djeteta. Danas se upravo radi povezivanja s nacističkom ideologijom ne rabi termin eugenički pobačaj, no i dalje ga se provodi, ne zbog pročišćavanja rasa, već zbog društveno – ekonomskih razloga.⁵⁷

Najveći procvat eugenika je doživjela za vrijeme Drugog svjetskog rata, no i nakon njega eugeničari nisu odustajali od svojih ideja, kao i njihove provedbe. Julian Sorell Huxley javno je iznosio 1946. g. eugeničke ideje, prijeteći onima koji ih se ne pridržavaju radnim logorima i sterilizacijom. Nezaposleni su imali zabranu imati djecu, jer je smatrano da će biti besposličari, kao i roditelji.⁵⁸

2.2. Eugeničke metode u hrvatskoj povijesti

Na početku svoga djelovanja eugenika je u Hrvatskoj imala velik broj pristalica, među kojima su se isticali liječnici i biolozi. Već sam opisala povijesni razvoj eugenike u Hrvatskoj, a u ovom poglavlju osvrnut ću se na metode koje su željele stvoriti „što bolji hereditarni sastav ljudi“⁵⁹. Ovim riječima eugeniku kao nauku opisao je hrvatski biolog Tvrtko Švob. Pojam eugeničke prakse u hrvatskoj shvaćen je na tri načina: prvo, da su u eugeničke mjere ubrajana higijenska prosvjeđivanja, drugo, pojedinci su pod eugeničkim mjerama shvaćali zabrane ili ograničenja pri sklapanju braka i sterilizaciju hendikepiranih i kriminalaca, i na kraju eugeničkom mjerom smatran je „popravak“ određene rase.⁶⁰

Sterilizacija kao eugenička metoda provodila se kod zločinaca i kriminalaca. Mladi zoolog Nikola Fink isticao je kako bi se smrću bolesnih i hendikepiranih predaka nesreće i patnje poštedjeli ne samo njihovi potomci, nego i čitavo čovječanstvo.⁶¹ Kada se govori

⁵⁷ Usp. Velimir Valjan, *Bioetika*, Svjetlost riječi, Sarajevo, 2004., 199.

⁵⁸ Usp. J. M., nav. dj., 110.

⁵⁹ Tomislav Jonjić, Rasno učenje i eugenika u hrvatskim zemljama do sredine 1930-ih godina, u: *PILAR – časopis za društvene i humanističke studije*, 10 (2015.), 12., na: <https://hrcak.srce.hr/file/262584> (10. prosinca 2022.)

⁶⁰ Usp. M. K., nav. dj., 10.

⁶¹ Usp. Krunoslav Babić, Povodom hrv. izdanja „Teorija o razvoju“, u: *Jugoslavenska njiva*, 3 (1919.), 9, 141 - 142.

o „eugeničkoj sterilizaciji“ misli se na učinak koji za posljedicu ostavlja neplodnost. Sterilizacija je smatrana najbržom i najbezbolnijom metodom, koja se mora provoditi prvenstveno nad kriminalcima i zločincima, jer „manje vrijedne“ treba iskorijeniti iz društva, da ne bi svoje „loše“ gene prenijeli na potomstvo i nikada ih se ne bi društvo riješilo. Sterilizaciju kao sredstvo uspješnog i sigurnog napretka ljudske vrste zagovarali su Zarnik, Ujčić i Niketić.⁶² No na kraju kod hrvatskih eugeničara sterilizacija je odbačena kao nedovoljno uspješna metoda.

Hrvatski eugeničari nisu prihvaćali, ni spominjali eutanaziju kao praktičnu eugeničku metodu, dok se u ostatku svijeta, posebice u Njemačkoj ona izvršavala. Spomenuta je samo od strane Ante Biankinia i Juraja Körblera. Biankini je eutanaziju odbacio kao barbarsku metodu, a Körbler je ustanovio da se nikada bolesnika i liječnika ne pita o tome što misle o eutanaziji. Proveo je ispitivanja među bolesnicima i zaključio da bolesnici ne žele smrt, već žele pomoć.⁶³ U Krivičnom zakoniku SFRJ eutanazija je osuđena, o njoj se razmatra u jednom paragrafu i navodi da lišava život čovjeka. Ni danas eutanazija nije legalizirana u Hrvatskoj.

1940. godine doktor Marko Vidaković analizirao je broj pobačaja u Hrvatskoj i zaključio da abortus može dovesti do komplikacija u daljnjem ženinom životu, posebice kod začeca u budućnosti, ali i zdravlju novoga ploda. Slično stajalište iznio je i Mihajlo Pražić, koji je istražio statistiku abortusa 30-ih godina i došao do zaključka da su postali socijalno – ekonomski problem, jer se broj djece naglo smanjio.⁶⁴ U Zakonu iz 1929. godine namjerno počinjenje abortusa strogo se kažnjavalo, zatvorska kazna za trudnicu koja se sama odluči na abortus od tri godine, a za liječnika ili babicu kazna od pet godina. 1952. godine Jugoslavija je legalizirala pobačaj i usvojena je Uredba o postupku za dopušteni prekid trudnoće. Tonči Matulić ističe da je Jugoslavija bila treća u svijetu po broju provedenih legaliziranih pobačaja.⁶⁵ U vrijeme NDH broj abortusa se smanjio jer su uvedene stroge kazne za pokušaj abortusa, kao i veće naplate. Još jedan od razloga smanjenja broja abortusa bio je i uviđaj njegove štetnosti na samu populaciju, odnosno veliko smanjenje broja rođenih. U konačnici točan broj izvedenih kiretaža u Hrvatskoj,

⁶² Usp. Andrija Živković, O eugenici s moralnog gledišta, u: *Bogoslovska smotra*, 20 (1932.) 3, 119 – 123., na: <https://hrcak.srce.hr/file/68129> (10. prosinca 2022.)

⁶³ Usp. M. K., nav. dj., 125.

⁶⁴ Usp. *Isto.*, 125.

⁶⁵ Tonči Matulić, *Pobačaj. Drama savjesti*, FTI, Zagreb, 1997., 24 - 25.

kao i u svijetu, nije poznat, prvenstveno zbog provedbe kiretaža „na crno“, gdje bi liječnici obavili kiretažu uz manju cijenu ili je postojao neki drugi razlog zbog kojeg se kiretaža nije mogla izvesti legalnim putem. 21. travnja 1978. godine u Hrvatskoj je donesen Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rođenju djece. Izazvani prekid trudnoće može se jedino izvršiti do isteka deset tjedana od dana začeća, u bolnicama koje imaju organiziranu jedinicu za ginekologiju i porodiljstvo.⁶⁶ Broj izvedenih pobačaja u Hrvatskoj smanjen je u odnosu na osamdesete i devedesete godine, no i dalje je zastupljeniji od ostalih metoda. Prema statistici Roberta Johnstona 1989. godine 49% trudnoća u Hrvatskoj završilo je pobačajem. U statistiku su ubrojene neželjene trudnoće, spontani pobačaji i pobačaji zbog patologija ploda.⁶⁷ U hrvatskim bolnicama, koje su ovlaštene obavljati pobačaje, broj pobačaja se smanjuje. Primjer je 2006. godina u kojoj je obavljeno 10 224 pobačaja, dok je 2021. godine obavljeno 7 712 pobačaja, od čega su 1 774 bila na zahtjev žene zbog neželjene trudnoće, a ostatak su spontani pobačaji.⁶⁸ Ovdje nedostaje statistika obavljenih pobačaja u privatnim klinikama, kao i broj pobačaja žena koje se odlučuju na taj zahvat van RH.

Krajem 19. stoljeća na našim prostorima počelo se ozbiljnije raspravljati o rasnoj problematici, koja je usko bila povezana s eugenikom. Među stranim piscima počele su se pri opisivanju Hrvatske zemlje spominjati hrvatsko - srpske rase, kao i rasna borba između „Srbohrvata“, odnosno „(Jugo)Slavena“. Nakon stvaranja Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca posebice se počelo raspravljati o „popravku rase“. Za pristaše rasnog jugoslavenstva u stvaranju nove države vidjeli su prigodu za stvaranje jedne nadmoćne jugoslavenske rase. No ideja nikada nije u cijelosti formulirana, ni provedena.⁶⁹ Antun Radić ustvrdio je kako postoji tobožnja „hrvatska rasa“. Na samome početku njegove „Osnove za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu“ tražio je podatke o tjelesnom ustroju naroda, poput pitanja: jesu li ljudi visoki, srednje visine, niski?, Je li glava duga, srednja, okrugla?, Kakve je boje: kosa, koža, oči?, itd.⁷⁰ Kao i u ostatku

⁶⁶ Usp. N. N., Klinička etika. Slučajevi iz prakse, 47., na:

http://neuron.mefst.hr/docs/katedre/med_humanistika/Medicina/MHIV/2013_14/Slu%C4%8Dajevi-seminari-SVE%2025-12-2013.pdf (14. prosinca 2022.)

⁶⁷Usp. Robert Johnston, *Historical abortion statistics and other data, Croatia*, na: <http://www.johnstonsarchive.net/policy/abortion/ab-croatia.html> (15. ožujka 2023.)

⁶⁸ Usp. *Isto*.

⁶⁹ Usp. TOMISLAV JONJIĆ, nav. dj., 141.

⁷⁰ Usp. T. J., nav. dj., 94.

svijeta, tako se i u Hrvatskoj počela razvijati eugenička metoda o važnosti „popravljanja rase“ koja se provlačila do 90-ih godina.

2.3. 21. stoljeće i eugenika

Danas, na sreću, ne provodi se stara eugenike koja je ostavila brojne posljedice na potomstva u prošlosti, no i dalje je prisutna i provlači se kroz ljudske živote, ponajviše kroz medicinu i znanost o genetici. Medicina je grana ljudske djelatnosti čiji je cilj liječiti bolesne, kao i čuvati zdravlje svih ljudi. No posljednjih godina medicina vlada i samom ljudskom slobodom i često čovjeka lišava osobnosti, ali i života. Po uzoru na staru eugeniku i nova želi „poboljšati“ ljudsku vrstu, samo što se danas ne koristi termin eugenika, već se oprezno „krije“ pod modernim terminima i na taj način kontrolira rađanje novim metodama. Događa se da medicina, a samim tim i društvo ima uvid u čovjekove spolne stanice i njima pokušava ovladati i upravljati, što nije prirodan tijek života. Paul Ehrlich 1920-ih godina navodi kako u škole treba uvesti spolni odgoj i djecu učiti o važnosti metoda kontrole rađanja, kao i ukazivati im na užitke i zadovoljstva intimnih činova.⁷¹ Danas, sto godina nakon, ponovno se raspravlja o uvođenju spolnog odgoja u škole. Najčešći „korisnici“ nove eugenike su neplodni i stariji parovi koji se žele ostvariti kao roditelji, ali i parovi koji strahuju da njihovi potomci imaju urođeni nedostatak. Nova pozitivna i nova negativna eugenika temelji se na medicinskoj pomoći i genskoj tehnologiji. Njezin cilj jest pomoći pojedincima u ostvarenju njihovih prava ili interesa, bez obzira na njihova socijalna obilježja.⁷² Među pobornike današnje eugenike ubrajaju se feministkinje, koje radikalnim načinima ženama predstavljaju metode eugenike kao pomoć njihovom zdravlju, a promatrajući dublje u njihove sadržaje shvaćamo da se radi o borbi protiv života. Povezanost feminizma i eugenike seže još od njezina začetka, kada Ellis Havelock kontrolu rađanja vidi kao glavno sredstvo koje omogućava provedbu eugenike.⁷³ Feministkinje su eugenici dale velik zamah. Margareth Sanger članica eugeničkih društava i žestoka aktivistica za pobačaj i kontracepciju. 1923. godine utemeljila je prvu zakonski priznatu kliniku za kontrolu rađanja, ovim činom

⁷¹ Usp. J. M., nav. dj., 116.

⁷² Usp. D. P., nav. dj., 274.

⁷³ Usp. J. M., nav. dj., 101.

otvorio se put feministkinjama u borbi za prava rađanja.⁷⁴ Kroz godine koje su slijedile klinike za kontrole rađanja otvarane su i u drugim državama, pa i u siromašnim četvrtima, sve do današnjih dana. Stara eugenika bila je usmjerena kolektivistički, a nova individualistički, no bitno je naglasiti da im je cilj isti, a to je stvaranje poboljšanog čovjeka. Danas se taj cilj ostvaruje novim medicinskim metodama koje pojedincu dozvoljavaju odrediti osobine njegova nasljednika, odnosno rekla bih pokušava se stvoriti „superčovjek“. To se naziva *laissez - faire* eugenika. Veliku ulogu odigrala su medicinska istraživanja koja su otkrila metode i tehnike današnje eugenike, a možemo ih svrstati u dvije skupine. Prva skupina se odnosi na tzv. reproduktivnu asistenciju (načine začeća), a druga na genetsku asistenciju.⁷⁵

U prvu skupinu ubraja se razni spektar metoda medicinski (pot)pomognute ili umjetne oplodnje. Prema mjestu oplodnje umjetna oplodnja može biti unutarstajesna, oplodnja spermija i jajne stanice događa u tijelu žene, i izvanstajesna kada se oplodnja događa u epruveti. Danas je poznato oko dvadesetak tehnika umjetne oplodnje, a najpoznatija je IVF, odnosno „in vitro oplodnja“ poznatija pod nazivom „dijete iz epruvete“. Njene modificirane oblike čine metode GIFT (engl. Gamete Intra Fallopian Transfer) i ZIFT (engl. Zygote Intrafallopian Transfer).⁷⁶ Umjetna oplodnja čini se savršenim rješenjem u borbi protiv neplodnosti, no ako malo dublje uronimo u njenu politiku, ona provodi eugeničku metodu pobačaja, a da pojedinci toga nisu ni svjesni. Prije svega uspješnost umjetne oplodnje je do 20%, ako se u maternicu žene, unese jedan embrij, a do 40% ako se unesu tri embrija.⁷⁷ Prema tome, velik broj embrija umre, što je oblik pobačaja. Žena i muškarac svjesni su da određeni broj embrija neće moći „iskoristiti“ odmah pa se odlučuju na zamrzavanje embrija, što često dovodi do propadanja embrija, kao i sve većeg iskorištavanja embrija u eksperimentima ili industrijama, poput kozmetičke i farmaceutske. Kod znanstvenih pokusa provođenim na embrijima liječnici čine selekciju, otkrivaju i izabiru one bolje, te se odlučuju na njihov život, dok na slabijima izvršavaju razne pokuse te ih na kraju uništavaju. Ovdje se radi o prvotnom cilju eugenike gdje su superiorniji nagrađivani i njihov život je bio vrijedan, a slabiji su lišeni života, jer ne pridonose zajednici. Zanimljiva je i činjenica da danas u

⁷⁴ Usp. J. M., nav. dj., 103.

⁷⁵ Usp. MARTINA VUK, nav. dj., 51.

⁷⁶ Usp. *Isto.*, 51

⁷⁷ Usp. IVAN FUČEK, nav. dj., 34.

svijetu postoje tzv. „banke sperme“, koje nude na prodaju spermu testiranu na razne bolesti, ali i klasificiranu po rasi, dobi, podrijetlu, i slično.⁷⁸ Ovdje se radi o karakteristikama koje je stara eugenika tražila od osoba, i na temelju njihova proučavanja dozvoljavala „sposobnima“ imati potomstvo. Primjer jedne takve banke je „Banka sperme Nobelovaca“ koja na prodaju nudi spremu nagrađenih olimpijskih sportaša i znanstvenika, čiji kvocijent inteligencije premašuje brojku 130.⁷⁹ Ovdje se ne radi samo o načinu zarade, već se pokušava „skrojiti“ čovjeka koji ne slijedi prirodni način stvaranja i rođenja.

Drugu skupinu čine prenatalna dijagnostika, intervencija u genotip, uzgoj tkiva za presađivanje i kloniranje. Medicina je kroz stoljeća uznapredovala pa se pomoć čovjeku može pružiti od začeća sve do smrti. Prenatalna dijagnostika je postupak kojim se uz pomoć raznih tehnika ispituje zdravstveno stanje fetusa ili embrija.⁸⁰ Osim zdravstvenog stanja utvrđuju se veličina, težina, spol, položaj djeteta i slično. U prenatalnu dijagnostiku ubrajaju se invazivne i neinvazivne metode. Kod neinvazivnih metoda najpoznatija je tehnika ekografija, koja primjenom ultrazvuka uočava funkcionalnost ploda. One su neškodljive, kako za majku, tako i za fetus, i u njih uz ekografiju ubrajamo još doppler, triple test i kardiografija.⁸¹ Invazivnim metodama se smatraju metode koje zahtijevaju ulazak igle ili sonde u maternicu, kako bi se izuzeli materijali za analizu. Najpoznatije su amniocenteza, biopsija, fetoskopija i kordocenteza. Kod ovih metoda moguće je ranjavanje i usmrćivanje djeteta iglom, jer se uzima dio krvi fetusa, kože ili amnijske tekućine kao uzorka za ispitivanje bolesti ili patološkog stanja ploda.⁸² Ovdje nije samo riječ o utvrđivanju anomalija i malformacija fetusa, nego i liječenju istog. No radi se i o selekciji ljudi, jer utvrđivanjem dijagnoze fetusa sve češće se roditelji odlučuju na prekid trudnoće. Eugeničari niječu i odbacuju znanstvene i empirijske spoznaje o početku čovjekova života začetom. Zagovornici takvog stava, koji traže roditeljsko pravo na izbor i nakon rođenja razotkrivaju politiku eugenike, čiji je cilj ubijanje, slično onom nacističkom.⁸³ Da bi se rađalo što više zdrave djece, a eliminiralo plodove s

⁷⁸ Usp. J. M., nav. dj., 398..

⁷⁹ Usp. *Isto.*, 399.

⁸⁰ Usp. I. F., nav. dj., 36 - 37.

⁸¹ Usp. *Isto.*, 39 – 40.

⁸² Usp. Jasenka Wagner, Suvremene metode prenatalne dijagnostike, u: *Medicinski Vjesnik*, 42 (2010.) 1 – 2, 38 – 40.

⁸³ Usp. J. M., nav. dj., 145.

deformacijama, prije svega djecu s Downovim sindromom, države posežu za uvođenjem besplatnih prenatalnih pregleda. Među prvima to je učinila Danska 2004. godine.⁸⁴

Genetski inženjering u pravilu ima pozitivnu svrhu poboljšanja svojstava organizma, odnosno želi pomoći u uklanjanju genetskih bolesti i anomalija. No problem genetskog inženjeringa je izmjena dijelova genetske strukture na ljudima, gdje se uklanjaju nepoželjna svojstva, i takvom bi praksom ljudi postajali sličnijima, jer bi svi željeli poželjne gene.⁸⁵ Opet se vraćamo na početke eugenike i njezin cilj postojanja ljudi samo s najboljim genima. Zapravo se ovdje radi o vrsti nasilja, jer su unaprijed određene osobine bića, koje je „naručeno“ po nečijim željama, a ne rođeno prirodnim procesom nastanka, odnosno radi se o vrsti projektiranja djeteta. Za brojne svjetske kompanije (farmaceutsku, kozmetičku) nova eugenika je način zarade, one čovjeka promatraju kao sredstvo, a ne kao živo ljudsko biće. Zbog toga je važno velik naglasak staviti na autonomiju djeteta, posebno onoga kojeg se „dizajnira“. Ne samo što se na pobačajima zarađuje, i nakon procesa kiretaže ljudski život se unovčuje. Kozmetička industrija koristi fetuse u izradi krema protiv bora, krema za pomlađivanje, itd. ⁸⁶

Na kraju nova pozitivna i nova negativna eugenika u pravilu nisu donijele ništa pozitivno čovjeku. Biološka evolucija na Zemlji uznapredovala je, no sa svojim napredovanjem satkala je među sav živi svijet, kako čovjekov, tako i biljni i životinjski ne uobičajene promjene. Umjesto pomoći događa se poremećaj tijeka razvoja živoga svijeta.

⁸⁴ Usp. *Isto.*, 267.

⁸⁵ Usp. N. N., Genetički inženjering i učenje Katoličke Crkve, na: <https://www.troplet.ba/?p=26976> (1. ožujka 2023.)

⁸⁶ Usp. J. M., nav. dj., 272 - 273.

3. KATOLIČKA CRKVA I EUGENIKA

Eugeničari su okrenuti znanstvenom promatranju svijeta, za njih vjera kao vjera ne postoji, no eugeniku su predstavili kao vrstu nove religije, čiji sadržaj i ciljeve treba promatrati izričito sa znanstvenog stajališta. Nauk o istočnom grijehu za eugeničare je bio mit o napretku.⁸⁷ Američki eugeničari od osnutka svoga društva organizirali su natjecanja protestantskih pastora gdje su birali najbolju eugeničku propovijed. Charles Davenport 1916. godine napisao je predložio „Vjerovanje za eugeničku religiju“ napisano u jedanaest točaka. To je imalo velik utjecaj na vjernike, pa su se eugeničke niti polako miješale u religije. Eugenika je išla u krajnost, da su se čak njezine pristaše predstavljale kao prorocima nove religije.⁸⁸

Crkveno učiteljstvo uvijek je zauimalo negativan stav prema sterilizaciji, zabrani vjenčanja, kao i nacističkoj ideologiji, jer im je pozadina ljudski život. Eugenika je kroz stoljeća postala političko – svjetonazorsko pitanje, te se time uvukla u redove i same Crkve. Eugeničke metode čine teški grijeh protiv čovječanstva i protive se zapovijedi Dekaloga, koja glasi: „Ne ubij!“. Nova eugenika okrenuta je uništavanju obitelji, Bogom dane institucije, koja čini najelementarniji vid ljudskog društva. Kontracepcija, abortus, eutanazija, umjetna oplodnja postaju normalne pojave koje izravno ubijaju život ili mu onemogućuju prokreaciju. Tako se novoj eugenici, „skrivenoj“ u novim pojmovima, osporava etička opravdanost.⁸⁹

3.1. Katolički poglavari i eugeničke teme

Poglavar Katoličke crkve u vrijeme nastanka eugenike bio je Lav XIII. Papa nije izravno proučavao problematiku eugenike, već je kroz svoje enciklike provukao temu važnosti očuvanja braka. Prvi važni dokument koji provlači teme eugenike kroz svoja poglavlja je enciklika pape Pija XI. „*Casti Connubii*“ proglašena 1930. godine. U enciklici se ističe važnost i svetosti braka, te rađanje djece kao Božjeg blagoslova za bračne partnere. Sterilizacija, korištenje umjetnih kontracepcijskih sredstava i pobačaj protivnici su dobrobiti života i braka. Protiv prisilne sterilizacije u eugeničke svrhe

⁸⁷ Usp. J. M., nav. dj., 118.

⁸⁸ Usp. *Isto.*, 117.

⁸⁹ Usp. N. N., Kultura smrti (7), na: <https://www.biskupijakrk.hr/kultura-smrti-7/> (1. ožujka 2023.)

izrazio je negativan stav. Već spomenuti hrvatski biolog Boris Zarnik tvrdio je da je enciklika nastrojena protiv eugenike.

Vrijeme Drugog svjetskog rata obilježeno je pontifikatom pape Pia XII. On je na Prvom međunarodnom kongresu o genetici načelno podržao eugeniku i genetiku, čiji je cilj bio dobro podržati i nagraditi, a štetno odstraniti, da se ne širi i stvori velike posljedice za narod. U istom govoru osudio je rasističku ideologiju i prisilno izvedene zahvate.⁹⁰ Iste godine kada je izabran za papu objavio je encikliku „*Summi Pontificatus*“, koja ima naznake protivne eugenici. Naglasio je da Crkva ne osuđuje ni jedan oblik vladavine, već se zalaže da država omogući dobro svih. Osudio je rasizam, uvjerenja o postojanju nekakvih superiornih kultura i totalitarizam. Pružao je pomoć izbjeglicama, a u vrijeme rata posveto se djelovanju unutar Crkve. Nazvan je „Hitlerovim papom“ jer je smatrano da podržava Hitlera, no njemački povjesničar Mark Riebling u svojoj knjizi „Crkva špijuna“ iznosi suprotno mišljenje. Smatra da prešutno odobrava Hitlerovu agresiju i nasilje, a uistinu je na strani onih koji prave urote o smaknuću Hitlera.⁹¹ 23. prosinca 1940. izdao je tajne upute biskupima pod naslovom „*Opere et caritate*“ sa sugestijom i molbom da pomognu svim nevoljnima i rasizmom pogođenima. Uvijek je naglašavao da javna vlast ne može direktno ubiti one koji nisu učinili nijedan zločin koji bi bio dostojan smrtne kazne, niti one koji zbog fizičkih ili psihičkih mana ne koriste naciji već je opterećuju i sprječavaju njezinu životnu snagu.⁹² Riječima u Božićnoj poruci 1942. godine papa je oštro osudio Hitlerove zločine nad Židovima, poručio je da „čovječanstvo duguje pravičnost onim stotinama tisuća koji su, bez krivnje sa svoje strane, ponekad samo zbog svoje narodnosti ili rase, predani u smrt ili polaganom umiranju“.⁹³ Poslijeratna novinska građa pokazala je da su brojni Židovi hvalili aktivnosti pape Pija XII. Primjer je uspješno spašavanje tisuću Židova od deportacije u Auschwitz,

⁹⁰ Usp. Ivan Kešina, Genetika i genetičko inženjerstvo - povijest, šanse i opasnosti, u: *Crkva u svijetu*, 35 (2000.) 1, 24.

⁹¹Usp. N. N., *Pio XII: Zvali su ga „Hitlerov papa“, a on ga je planirao ubiti*, na: <https://www.novi-svjetski-poredak.com/2015/11/10/pio-xii-zvali-su-ga-hitlerov-papa-a-on-ga-je-planirao-ubiti/> (25. veljače 2023.)

⁹² Usp. Michael Hesemann, *Der papst und der holocaust*, u: *Vrhbosnensia: časopis za teološka i međureligijska pitanja*, 23 (2019.) 2, 529.

⁹³ N. N., *The Pius XII debate*, na: <https://www.scross.co.za/2012/07/the-pius-xii-debate/> (25. veljače 2023.)

za vrijeme nacističke racije na Rim 16. listopada 1943., a nakon toga papa je pronašao skloništa za brojne Židove koji su se u tom trenutku nalazili u Rimu.⁹⁴

Sveti Ivan XXIII. poznat i po nazivu Ivan Dobri ostavio je velik trag u Katoličkoj Crkvi. Kao i njegovi prethodnici nije ništa izričito rekao o eugenici, no u njegovim govorima kao i radio porukama provukao je određene eugeničke teme, naime oštro je osuđivao nacističke zločine, a osvrnuo se i na tehnološki napredak za kojega je smatrao da može biti opasan za ljudski život, što se kroz godine koje su uslijedile pokazalo istinitim. Njegov pontifikat obilježilo je sazivanje Drugog Vatikanskog koncila, čiji kraj nije doživio.

Naslijedio ga je papa Pavao VI. kojem je jedan od ciljeva bio nastavak Koncila. Koncil je objavio važne dokumente za budućnost Katoličke Crkve. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu „*Gaudium et spes*“ ističe važnost promicanja dostojanstva i svetosti bračnog i obiteljskog života (GS 47 - 52). Na poseban način *Gaudium et spes* brani pravo i dostojanstvo žena (GS 29). 1968. godine papa Pavao VI. izdaje encikliku „*Humanae Vitae*“ u kojoj piše o vrijednosti ljudskoga života, o spolnosti i kontroli rađanja. Zabranjuje upotrebu kontracepcijskih sredstava, navodeći ih kao grijeh koji je prepreka u Božjoj kreaciji stvaranja novog ljudskog života, a bračna ljubav je otvaranje daru novog života. Umjetna kontracepcija je smrtni grijeh. Enciklika je izazvala velike reakcije u svijetu. Od posaborskih dokumenata s naznakom eugenike izdvojila bih *Izjavu o izazvanom pobačaju* Kongregacije za nauk vjere, iz 1974. godine, zatim *Izjavu o nekim pitanjima spolnog morala*, te Pismo biskupima *Sterilizacija u katoličkim bolnicama*, iz 1975. godine,

21. stoljeće obilježio je pontifikat Ivana Pavla II., u svom je pontifikatu hrabro odgovorio na niz moralnih pitanja, sudjelovao je u mirovnim inicijativama i odredio smjer Crkve 21. stoljeća. Moralnim temama posebno je dao na značaju u svojim govorima i dokumentima gdje je imao jasne i beskompromisne stavove. Dotaknuo se svih važnih tema modernog doba poput politike, ratova, oblika nesnošljivosti od rasizma do vjerskog fanatizma, iznio je svoje stavove o ideologijama, a posebice se osvrnuo na društvene probleme poput pobačaja, eutanazije i genetskih pokusa.⁹⁵ 1987. godine

⁹⁴ Usp. John Burger, *What the Catholic Church did during the Holocaust is subject of UN panel*, na: <https://aleteia.org/2020/01/29/what-the-catholic-church-did-during-the-holocaust-is-subject-of-un-panel/> (25. veljače 2023.)

⁹⁵ Usp. Krešimir Cerovac, Ivan Pavao II. i 21. stoljeće, u: *MI, list mladih*, Zagreb, 2003., 229.

objavio je Naputak o poštovanju ljudskog života u nastanku i o dostojanstvu rađanja pod nazivom „*Donum Vitae*“. Donum Vitae odgovor je na pojavu novih metoda istraživanja na području medicine, a posebice na metode poput umjetne oplodnje, istraživanja matičnih stanica i eksperimentiranja nad ljudskim embrijima koje provode eugeniku pod okriljem modernih naziva. Pokusi nad ljudskim embrijima i fetusima apsolutno su neprihvatljivi, makar bili u korist drugih ljudi.⁹⁶ 1995. godine papa izdaje encikliku „*Evangelium Vitae*“ u kojoj naglašava važnost svakog života, od začeca do smrti, jer život je svet. Posebice naglašava važnost prigovora savjesti, svaki čovjek ima pravo protiviti se zakonu koji dozvoljava pobačaj, eutanaziju i bilo koje drugo ubojstvo nevinih. Sveto pismo, Predaja i Učiteljstvo Crkve drže, da je život nevina čovjeka nepovrjediv te da je to moralna istina. Papa oštro osuđuje i eutanaziju, jer se radi o namjernom oduzimanju života. I u svojim govorima izražavao je svoja mišljenja o aktualnim temama. Tako je na susretu teologa 1988. godine govorio o temi kontracepcije smatrajući da se ona ne može opravdati ni osobno, ni u socijalnim prilikama. Prirodne metode planiranja obitelji su dopuštene, dok kontracepcija ne smije biti dopuštena. Ovu temu spomenuo je ponovo 1994. godine, kada je naglasio da supružnici trebaju biti otvoreni nastanku života.⁹⁷ Za vrijeme njegova pontifikata objavljena je izjava Kongregacije za nauk vjere *Iura et bona*, koja raspravlja o eutanaziji.

Već kao prefekt Kongregacije, Joseph Alois Ratzinger preispitivao je, branio i potvrđivao katolički nauk u vezi mnogih aktualnih tema, uključujući kontrolu rađanja, homoseksualnost i međuvjerski dijalog. Rješenja aktualnih problema nastavio je rješavati i kao papa, zalagao se za obranu ljudskog života u svakom trenutku, zaštitu svih prava osoba i obitelji i izgradnju pravednog i solidarnog svijeta. Crkvenim dokumentom *Dignitas Personae* iz 2008. godine ponavlja protivljenje kontracepciji, uključujući i novije metode poput kondoma za žene i kontracepcijskih pilula za dan poslije. Na konferencije „Nove granice genetike i rizici eugenike“ u Vatikanu Benedikt XVI. podupro je napredak znanosti koji je omogućio dijagnosticiranje genetskih bolesti i razvio terapiju za njihovo liječenje, no upozorio je da taj napredak prate i zabrinjavajuće pojave

⁹⁶ Usp. Elden Francis Curtiss, *What does „Donum Vitae“ Teach Pro-Life Americans?*, Celebrate Life, Stafford 2002., 74.

⁹⁷Usp. N. N., *Some Church Teachings about Natural Family Planning*, na: <https://web.archive.org/web/20100414113316/http://ccli.org/nfp/morality/churchteaching.php> (25. veljače 2023.)

diskriminacije na temelju eugenike.⁹⁸ U svijetu koji je izložen brzim promjenama nastojao je često osuđivati terorizam, pobačaj, istraživanje embrija i eutanaziju, sklapanje istospolnih brakova, a svim silama je branio tradicionalnu obitelj i brak. 2013. godine dobrovoljno se odrekao službe Petrova nasljednika a naslijedio ga je današnji papa Franjo. Kao i njegovi prethodnici i papa Franjo zadržava tradicionalni pogled u vezi pobačaja, eutanazije, kontracepcije i braka. Veliku važnost pridaje temi obitelji koja je u današnjem svijetu napadnuta s raznih strana, 2014. godine sazvaio je izvanrednu, a 2015. godine redovitu sjednicu Biskupske sinode o obitelji.

3.2. Moral i eugenika

Čovjeku svijest dozvoljava da razmišlja i rasuđuje o svijetu kojim je okružen, tako oblikuje nepisana pravila, običaje i norme koji su prihvaćeni u njegovu okruženju, upravo to čini moral. Početak eugenike obilježila su pozitivna mišljenja o opstanku najjačih, no kada smo dublje zaronili u njenu teoriju shvatili smo da se radi o moralno ne dopustivim činima. Nakon zločina Drugog svjetskog rata i milijardi žrtava Galtonova ubojitog eugeničkog koncepta, danas ona ponovo cvjeta. Napredak medicine danas rutinski uništava ljude. Kako? Pobačaj, čedomorstvo, eutanazija i korištenje nerođene djece u istraživačke svrhe imaju zajednički temelj u teoriji eugenike.

Katolička Crkva kroz svu svoju povijest uvijek je odlučno nastupala protiv svih eugeničkih metoda. Prvi reci Knjige Postanka opisuju čovjekov život kao dar od Boga, i kao takvoga nitko ga nema pravo oduzeti. Sveti Oci i katolički moralisti stoljećima se bore protiv barbarskih načina uništavanja života. To je ujedno i zadaća svih nas. Bog nam ostavlja Deset zapovijedi da ih živimo i poštujemo, no eugenika sknavi petu zapovijed „Ne ubij!“, a danas to čine njene metode.

Sterilizacija, kao prva eugenička metoda predstavlja najčešće primjenjivani postupak definitivne kontracepcije, i time zatvara put čovjekovu planiranju obitelji. Sa pravnog motrišta zahvat se smatra nekažnjivim ukoliko je odluka o sterilizaciji donesena

⁹⁸ Usp. I.D., *Papa: Diskriminacija utemeljena na genetskim čimbenicima napad je na čovječanstvo*, na: <https://dnevnik.hr/vijesti/svijet/papa-diskriminacija-utemeljena-na-genetskim-cimbenicima-napad-je-nacovjecanstvo.html> (25. veljače 2023.)

samovoljno a prethodi mu medicinska ili socijalno-medicinska indikacija. U Hrvatskoj je na snazi Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece iz 1978. godine gdje se prema članku 8 sterilizacija može izvršiti u žene koja je navršila 35 godina, a kod mlađih žena onda kada im je život ugrožen trudnoćom ili rađanjem. Ako je riječ o bolesti moralno je dopustivo žrtvovati dio organizma da se spasi čitav organizam, to nam naglašava načelo totaliteta. No ako se radi o sprječavanju mogućnosti začeca moralno je nedopuštena, radi se o teškom grijehu.⁹⁹ *Humanae vitae* u broju 14 i *Familiaris consortio* u broju 30 naglašavaju da tijelom i spolnošću muškarac/žena ne mogu slobodno raspolagati, već da se njima mogu služiti po zakonima od Boga usađenima u ljudsku prirodu i potvrđenim životom i naukom Krista Gospodina. Crkva se protivi svim vrstama kontracepcijskih sredstava koja zatvaraju put začecu.

Pobačaj, kao i sterilizacija zatvara put novom život. Crkva u mnogobrojnim dokumentima zastupa stajalište da pobačaj nikada ne može biti moralno opravdan, nijedna životna situacija ne može opravdati izravno nasilje nad tek započetim životom koje se ne može samo braniti. U 13. stoljeću papa Inocent III. određuje da je dijete živo u trenutku kada se miče u trbuhu, pa nakon toga trenutka pobačaj postaje ubojstvom.¹⁰⁰ Od tog trenutka sve do danas pobačaj predstavlja glavnu temu u svijetu. Mass - mediji predstavljaju pobačaj kao pravo žene, jer se radi o njenom tijelu, predstavljajući novi stvoreni život kao ne ljudsko biće. Radi se o velikom neznanju i ponovnom dolasku eugenike na velika vrata. Popularna je praksa vršenja pobačaja u slučaju malformacije ploda, gdje se društvo vraća u doba nacionalizma i odabira osoba pogodnih za društvo. Saborska konstitucija *Gaudium et spes*, u broju 51 pobačaj i čedomorstvo navodi kao užasne zločine.

Druga krajnost je oduzimanje života na kraju životnoga vijeka a radi se o eutanaziji. Eutanazija je predstavljena kao ubojstvo starih i bolesnih iz milosrđa, kako bi im se olakšale patnje, i to na nekakav bezbolan način. Crkva se izričito protivi izvršavanju eutanazije, jer je ona u suprotnosti s Božjom voljom i jer uništava čovjekovo dostojanstvo. To učenje sadržajno se naslanja na više crkvenih dokumenata, a posebno na Deklaraciju o eutanaziji, koju je 1980. godine izdao Sveti zbor za nauk vjere. I danas se nastavlja praksa ozakonjenja eutanazije, no njenim zakonskim dopuštenjem dolazi do

⁹⁹ Usp. Ivan Fuček, *Vjerovati – Živjeti*, Verbum, Split, 2010., 34 - 35.

¹⁰⁰Usp. Snježana Majdandžić - Gladić, *Eutanazija i učenje Katoličke Crkve*, 2020., na: <https://www.vjeraidjela.com/eutanazija-i-ucenje-katolicke-crkve/> (28. veljače 2023.)

opasnosti da će ona biti izbor osoba koje ne mogu doprinijeti društvu, i opet se vraćamo na glavni temelj eugenike. Druge religije također se protive eutanaziji, islam zabranjuje sve oblike samoubojstva i sve radnje koje tome pripomažu, protestanti također eutanaziju smatraju ubojstvom, no pojedinci je zagovaraju, poput Josepha Fletchera, kao i pojedina aktivistička društva.¹⁰¹

Svrha genetskog inženjeringa je pomoći čovjeku kod ozdravljenja, no kada se radi o kloniranju ili korištenju gena u druge svrhe, jasnom manipuliranju životom, riječ je o ne moralnom činu. Svaka metoda koja ljudski život ugrožava moralno je neprihvatljiva i grešna, a to ističe i Katolička Crkva. Ne moralnim se smatra i umjetnu oplodnja, točnije postupak inseminacije in vivo i postupak izvantjelesne oplodnje, koje se služe eksperimentiranjem, zamrzavanjem i na kraju usmrćivanjem ljudskih embrija tijekom postupka.¹⁰² O tome se oglašavaju naputci Kongregacije za nauk vjere *Donum vitae* i *Dignitas personae*, te Katekizam Katoličke Crkve (br. 2373 - 2379).

Eugenika kao eugenika danas ne postoji, no zaključujemo da postoje razni modificirani oblici koji čovjeku oduzimaju život smatrajući ga ne podobnim za današnje društvo. Važno je da se pojedinac ne udalji od propisa naravno - moralnoga zakona koji nam je zapisan u srcu i ne podliježe suvremenim metodama koje lišavaju dar života. Za razliku eugenike kojoj čovjekov život ne vrijedi, on punu vrijednost ima u Božjim očima, u očima Njega koji nas stvori na sliku svoju, sebi slična (Post 1, 26). Eugeničke metode veliki su grijeh protiv čovjeka i nikada ne smijemo nastupiti protiv razumskih ideja o važnosti života. Iako Galtonova eugenička ideja upočetku nije imala lošu namjeru, već se radilo o želji da se pomogne čovječanstvu, uplitanjem i željom čovjeka da postane sličan „Bogu“ i da skroji svijet po svojim mjerama, dovelo je do posljedica da čovjek postaje nasilan čak i prema vlastitoj djeci, pa i nerođenoj. Bog nije stvorio čovjeka koji želi sebi i drugima zlo, samim tim eugenika odvlači čovjeka u počinjenje povrede Božje ljubavi, u grijeh.

¹⁰¹ Usp. Juraj Körbler, *Medicinska enciklopedija 4*, Zagreb, 1960., 28.

¹⁰² Usp. Snježana Majdandžić - Gladić, *Medicinski potpomognuta oplodnja i učenje Katoličke Crkve*, na: <https://www.vjeraidjela.com/medicinski-potpomognuta-oplodnja-i-ucenje-katolicke-crkve/> (2. ožujka 2023.)

3.3. Tri grijeha eugenike

Dorothy C. Wertz među svim eugeničkim programima našla je tri karakteristike koje programe čine neprihvatljivima, to su: prisila, rasizam i klasicizam.

Prisila je nasilna primjena moći jednog pojedinca i skupine protivno volji drugog pojedinca ili skupine. Dvije su vrste prisile: izravna i neizravna. Izravna prisila javlja se krajem sredinom 20. stoljeća, a provodila ju je država. Odnosila se na zabranu vjenčanja, sterilizaciju ili pobačaj osobama koje ne pridonose ili ne bi doprinosile društvu. Također donosili su se zakoni koji su degradirali osobe s poteškoćama, na način da im je bila zabranjena financijska, kao i obrazovna pomoć.¹⁰³ Prema kineskom zakonu o zdravstvenoj njezi majke i djeteta, nakon što liječnik uspostavi da dijete ima poremećaj majka je dužna napraviti pobačaj. Neizravna prisila prisutna je već od nastanka eugenike. Pojedinac nikada zapravo ne odlučuje sam, uvijek je zapravo netko neizravno umješšan, od roditelja, političkih govora, sve do današnjih medija.

Rasizam je na početku „eugeničke ere“ bio prisutan u svim eugeničkim programima. Radilo se o tome da se jedan narod predstavljao kao superioran, gdje se ostale narode smatralo inferiornima, odnosno „uništavali“ su superiornu rasu miješajući se. Uspostavljeni su zakoni o ne miješanju rasa, koji nisu bili uspješno provođeni.

Treći grijeh eugenike je klasizam. U prošlosti, kao i danas dobrostojeće obitelji imale su veće vrijednosti od malih, običnih obitelji. Eugenika je zapravo kroz svoj rad željela dokazati kako svatko mora biti na položaju koji mu pripada. Dobrostojeće obitelji su obitelji koje doprinose državi, materijalno, društveno i obrazovanjem, što je eugenika željela. Sterilizacijom siromašnih muškaraca pokušalo se eliminirati loše nasljeđe. U 20. stoljeću pojedina istraživanja došla su do rezultata u kojima je dokazano da je oko 40% inteligencije nasljedno, te da su djeca iz imućnijih obitelji inteligentnija. Ponovno se stvorila želja za eugeničkim programom kojim bi se riješio ovaj „problem“.¹⁰⁴

¹⁰³ Usp. Vlado Puljiz - Gojko Bežovan - Teo Matković - Zoran Šučur - Siniša Zrinščak, *Socijalna politika Hrvatske*, u: *Socijalna ekologija : časopis za ekološku misao i sociološka istraživanja*, 12 (2009.) 2, 191.

¹⁰⁴ Usp. Dorothy Wertz, *Eugenics is alive and well: a survey of genetic professionals around the world*, u: *Cambridge Core*, 11, (1998.) 3 – 4, 498., na: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15168676/> (1. ožujka 2023.)

ZAKLJUČAK

Tko smo mi da odlučujemo tko je vrijedan, a tko nije života? Pravo ima samo Stvoritelj, jer nam on iz otajstva ljubavi daruje najvrijednije. Kroz stoljeća čovjekov život ugrožavan je raznim metodama, no i dalje njegovu važnost nitko ne može umanjiti. Eugenika je prethodila velikom broju ljudskih žrtava, iako joj to nije bila prvotna zamisao. Želja da svijet bude „čistije“ mjesto, naišla je na one koji su svijet željeli skrojiti po svojim mjerama, i tako su ga nadvili crnilom. Svijet nikada ne može biti vlasništvo jedne osobe, jer upravo ono što ga čini je različitost svakoga od nas. Hitlerova želja za zemljom jedne čiste rase učinila je veliku svjetsku katastrofu, a predvodnik su joj bile eugeničke teze. Niko ne može pomisliti ponavljanje takve povijesti, no nažalost ona se događa, čak i u većoj mjeri, jer zahvaća živote onih koji se ne mogu braniti. Predstavlja nam se normalnom pojavom, protiv koje se svi zajedno moramo boriti.

Eugenika danas pokušava svijet „očistiti“ od onih koje smatra ne podobnima za ovaj život. To je nedopustivo! Bilo da je riječ o životu nazvanom embrij, fetus, in vitro, dijete, odrasla osoba ili osoba u posljednjem stadiju života uvijek se radi o Božjem stvaralačkom djelu koje treba štiti. Svu snagu čovjek danas pruža u borbu protiv zla modernog doba. Ne dopustivo je moralnim smatrati čine koji ugrožavaju ljudski život. Pobačaj, eutanazija, sterilizacija i umjetna oplodnja protive se prirodnom tijeku rađanja i umiranja, zbog čega ih Crkva osuđuje. Katolička Crkva otvorena je rađanju svakog novog života i vjernike uči prihvaćanju različitost, nijedna različitost ne može umanjiti važnost poslanja osobe među sve nas.

Za eugeničku filozofiju ljudski život nije predstavljao vrijednost, no u Božjim očima ima vječnu vrijednost. Eugenička filozofija uskratila je život brojnim osobama, a Bog je u Svetom Pismu izričito zabranio ubojstvo (Izl 20,13), kao i namjerno ubijanje nevinih ljudi. Eugenika nije donijela ništa pozitivno svijetu, ne donosi ni danas, već manipulacijom unosi razdor među ljude. Trebamo se zajedničkim snagama boriti da ne moralne čine protiv čovječanstva iskorijenimo.

BIBLIOGRAFIJA

A) KNJIGE

- DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu (7. prosinca 1965.)*, u: *Dokumenti Drugog vatikanskog koncila*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.
- CURTISS, Francis Elden, *What does „Donum Vitae” Teach Pro-Life Americans?*, Celebrate Life, Stafford, 2002.
- D'AGOSTINO, Joseph , *A Ray of Hope for China?*, Celebrate Life, Stafford, 2008.
- DARWIN, Charles, *Podrijetlo čovjeka i odabir ovisan o spolu*, Školska knjiga, Zagreb, 2007.
- FUČEK, Ivan, *Vjerovati – Živjeti*, Verbum, Split, 2010.
- FUČEK, Ivan, *Život – Smrt: Moralno – duhovni život*, Verbum, Split, 2008.
- GALTON, Francis, *Hereditary Genius*, Macmillan and Company, New York, 1869.
- GALTON, Sir Francis, *Inquiries into human faculty and its development*, Macmillan and Co, London, 1883., na: <https://archive.org/details/inquiriesintohu01galtgoog/page/n56/mode/2up> (Pristupljeno: 22. listopada 2022.)
- GILLHAM, Nicholas Wright, *A life of Sir Francis Galton: From African exploration to the birth of eugenics*, Oxford University Press, New York, 2001.
- HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke crkve proglašen vlašću Ivana Pavla II. (11. listopada 1992.)*, Glas Koncila, Zagreb, 1994.
- IVAN PAVAO II., *Evangelium Vitae. Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života (25. ožujka 1995.)*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003.
- KAŠTELAN, Jure – DUDA, Bonaventura – TABAK, Josip – FUČAK, Jerko (ur.), *Biblija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2015.
- KÖRBLER, Juraj, *Medicinska enciklopedija 4*, Zagreb, 1960.
- MATULIĆ, Tonči, *Pobačaj. Drama savjesti*, FTI, Zagreb, 1997.

- MORE, Thomas, *Utopija*, Nakladni zavod globus d.o.o., 2003.
- MUŽIĆ, Josip, *Rat protiv čovjeka*, Glas Koncila, Zagreb, 2016.
- PLATON, *Država*, (prijevod Martin Kuzmić), Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2009.
- RIFKIN, Jeremy, *Biotehnološko stoljeće*, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 1998.
- POLŠEK, Darko, *Sudbina odabranih: eugeničko nasljeđe u vrijeme genske tehnologije*, ArTresor, Zagreb, 2004.
- VALJAN, Velimir, *Bioetika*, Svjetlost riječi, Sarajevo, 2004.

B) STUDIJE

- BABIĆ, Krunoslav, Povodom hrv. izdanja „Teorija o razvoju“, u: *Jugoslavenska njiva*, 3 (1919.) 9, 135 – 152.
- BOGAVČIĆ, Iva Salopek, Prilog proučavanju početaka medicine narodnog zdravlja od 1912. do 1919. s naglaskom na djelovanje Andrije Štampara, u: *Acta Med Hist Adriat*, 20 (2022.) 1, 51 – 82.
- BURGER, John, What the Catholic Church did during the Holocaust is subject of UN panel, na: <https://aleteia.org/2020/01/29/what-the-catholic-church-did-during-the-holocaust-is-subject-of-un-panel/> (Pristupljeno: 25. veljače 2023.)
- CEROVAC, Krešimir, Ivan Pavao II. i 21. stoljeće, u: *MI, list mladih*, Zagreb, 2003., 227 - 238.
- D. I., Papa: Diskriminacija utemeljena na genetskim čimbenicima napad je na čovječanstvo, na: <https://dnevnik.hr/vijesti/svijet/papa-diskriminacija-utemeljena-na-genetskim-cimbenicima-napad-je-nacovjecanstvo.html> (Pristupljeno: 25. veljače 2023.)
- FANCHER, Raymond E., Scientific cousins: the relationship between Charles Darwin and Francis Galton, u: *American Psychologist*, 64 (2009.) 2, 84 – 92.
- GLADIĆ, Snježana Majdandžić, Eutanazija i učenje Katoličke Crkve, 2020., na: <https://www.vjeraidjela.com/eutanazija-i-ucenje-katolicke-crkve/> (Pristupljeno: 28. veljače 2023.)

- GLADIĆ, Snježana Majdandžić, Medicinski potpomognuta oplodnja i učenje Katoličke Crkve, na: <https://www.vjeraidjela.com/medicinski-potpomognuta-oplodnja-i-ucenje-katolicke-crkve/> (Pristupljeno: 2. ožujka 2023.)
- HESEMANN, Michael, Der papst und der holocaust, u: *Vrhbosnensia: časopis za teološka i međureligijska pitanja*, 23 (2019.) 2, 523 - 537.
- JONSTON, Robert, Historical abortion statistics and other data, Croatia, na: <http://www.johnstonsarchive.net/policy/abortion/ab-croatia.html> (Pristupljeno: 15. ožujka 2023.)
- JONJIĆ, Tomislav, Rasno učenje i eugenika u hrvatskim zemljama do sredine 1930-ih godina, u: *PILAR – „časopis za društvene i humanističke studije“*, 10 (2015.) 19 - 20, 1 - 160, na: <https://hrcak.srce.hr/file/262584> (Pristupljeno: 10. prosinca 2022.)
- KEŠINA, Ivan, Genetika i genetičko inženjerstvo - povijest, šanse i opasnosti, u: *Crkva u svijetu*, 35 (2000.) 1, 6 – 29.
- KUHAR, Martin, Eugenika u hrvatskoj medicini i njezin utjecaj na javnost u razdoblju od 1859. do 1945., Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2015., na: <https://core.ac.uk/download/pdf/33324048.pdf> (Pristupljeno: 22. studenog 2022.)
- LAUGHLIN, Harry H., The Socially Inadequate: How Shall We Designate and Sort Them?, u: *The American Journal of Sociology*, 27 (1921.), 55 - 70., na: http://archive.org/stream/jstor-2764509/2764509_djvu.txt (Pristupljeno: 14. ožujka 2023.)
- LOHINSKI, Tihana, Nacistička opsjednutost čistom i zdravom rasom: eugenika i eutanazija, na: <https://www.dw.com/hr/nacisti%C4%8Dka-opsjednutost-%C4%8Distom-i-zdravom-rasom-eugenika-ieutanazija/a-16945676> (Pristupljeno: 10. prosinca 2022.)
- MATKOVIĆ, Teo, Tri grijeha eugenike: Neprihvatljive konstante prihvaćenog eugeničkog djelovanja, u: *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*, 9 (2000.) 4, 307 – 319.
- N. N., Genetički inženjering i učenje Katoličke Crkve, na: <https://www.troplet.ba/?p=26976> (1. ožujka 2023.)

- N. N., Kultura smrti (7), na: <https://www.biskupijakrk.hr/kultura-smrti-7/> (1. ožujka 2023.)
- N. N., Pio XII: Zvali su ga „Hitlerov papa”, a on ga je planirao ubiti, na: <https://www.novi-svjetski-poredak.com/2015/11/10/pio-xii-zvali-su-ga-hitlerov-papa-a-on-ga-je-planirao-ubiti/> (Pristupljeno: 25. veljače 2023.)
- N. N., Klinička etika. Slučajevi iz prakse, na: http://neuron.mefst.hr/docs/katedre/med_humanistika/Medicina/MHIV/2013_14/Slu%C4%8Dajevi-seminari-SVE%2025-12-2013.pdf (10. prosinca 2022.)
- N.N., Some Church Teachings about Natural Family Planning, na: https://web.archive.org/web/20100414113316/http://ccli.org/nfp/morality/church_teaching.php (Pristupljeno: 25. veljače 2023.)
- N.N., The Pius XII debate, na: <https://www.scross.co.za/2012/07/the-pius-xii-debate/> (Pristupljeno: 25. veljače 2023.)
- N.N., Zakoni, zakonske odredbe i naredbe, tisak i naklada knjižare Stjepan Kugli, Zagreb,1941.,na: https://www.sistory.si/cdn/publikacije/3700138000/37507/zakoni_naredbe_knjiga_V.pdf (Pristupljeno: 3. prosinca 2022.)
- OREŠKOVIĆ, Stjepan, Gen - tehnologija: etičke i socijalne implikacije, u: *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociološka istraživanja okoline*, 4 (1995.) 2 - 3, 219 - 228.
- PAUL, Diane B., Darwin, social Darwinism and eugenics, u: Cambridge University, Press, 2006., 215 – 239., na: https://www.dianebpaul.com/uploads/2/3/2/9/23295024/darwin_social_darwinism_and_eugenics.pdf (Pristupljeno: 4. studenog 2022.)
- POLŠEK, Darko, Laissez faire-eugenika. Strategije druge geneze homo sapiensa, 261 - 285 na: https://www.pilar.hr/wpcontent/images/stories/dokumenti/zbornici/8/z_8_259.pd (Pristupljeno: 15. veljače 2023.)
- PULJIZ, Vlado, BEŽOVAN, Gojko, MATKOVIĆ, Teo, ŠUĆUR, Zoran, ZRINŠČAK, Siniša, Socijalna politika Hrvatske, u: *Socijalna ekologija : časopis za ekološku misao i sociološka istraživanja*, 12 (2009.) 2, 189 – 193.

- ROSENBERG, Jennifer, Sterilizacija u nacističkoj Njemačkoj, na: <https://hr.eferrit.com/sterilizacija-u-nacistickoj-njemackoj/> (Pristupljeno: 10. prosinca 2022.)
- RUTLEDGE, Dennis M., Social Darwinism, Scientific Racism, and the Metaphysics of Race, u: *The Journal of Negro Education*, 64 (1995.) 3, 243 - 252., na: <https://www.jstor.org/stable/2967206> (Pristupljeno: 22. listopada 2022.)
- THOMPSON, Amanda, Scientific Racism : The Justification of Slavery and Segregated Education in America, u: *Gaines Junction*, 1 (2003.) na: <http://fliphtml5.com/rizg/qgpg>. (Pristupljeno: 15. prosinca 2022.)
- VUK, Martina, Eugenika i moderna medicina, u: *SPECTRUM*, (2008.) 3 - 4, 49 - 54., na: <https://hrcak.srce.hr/file/60593> (Pristupljeno: 22. listopada 2022.)
- ZUBAK, Marija, Abortus u 19. Stoljeću, u: *Povijest u nastavi*, 12 (2014.) 24, 145 - 155., na: <https://hrcak.srce.hr/file/209618> (Pristupljeno: 10. veljače 2023.)
- ŽIROVČIĆ, Ivo, O postupku s duševno bolesnim, u: *Liječnički vjesnik – Glasilo Hrvatskog liječničkog zbora*, 10 (1897.), 318 - 324.
- ŽIVKOVIĆ, Andrija, O eugenici s moralnog gledišta, u: *Bogoslovska smotra*, 20 (1932.) 3, 111 - 139., na: <https://hrcak.srce.hr/file/68129> (Pristupljeno: 10. prosinca 2022.)
- WAGNER, Jasenka, Suvremene metode prenatalne dijagnostike, u: *Medicinski Vjesnik*, 42 (2010.) 1 - 2, 37 - 48.
- WARD, Lester, Eugenics, Euthenics, and Eudemics, u: *American Journal of Sociology*, 18 (1913.) 6, 737 - 754., na: <https://www.jstor.org/stable/pdf/2763324.pdf> (Pristupljeno: 22. listopada 2022.)
- WERTZ, Dorothy, Eugenics is alive and well: a survey of genetic professionals around the world, u: *Cambridge Core*, 11, (1998.) 3 - 4, 493 - 510., na: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15168676/> (Pristupljeno: 1. ožujka 2023.)

SVEUČILIŠTE U SPLITU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI RADA

kojom ja, _____, kao pristupnik za stjecanje zvanja magistrice Katehetike, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo moga vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, _____

Potpis

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
DIPLOMSKI TEOLOŠKO-KATEHETSКИ STUDIJ

ANĐELA MADUNIĆ

EUGENICS

DIPLOMSKI RAD

iz Sociologije

kod prof. dr. sc. Josip Mužić

Split, 2023.

SUMMARY

Time after II. World War it was considered the time of the collapse of eugenics, but to the surprise of many, it flourishes again. Francis Galton, Darwin's famous nephew, pioneered eugenics and its theses, which violate all laws of human freedom. Galton mixed his ideas into politics, which resulted in great crimes against the human person, who mentally or physically, even slightly, differed from the idea of creating „pure“ human blood.

Sterilization, abortion and euthanasia are the main weapons of the old eugenics, which in the past took the lives of millions of victims. Today, these are taboo topics that are tried to be presented to us as a normal phenomenon. With the advent of genetic engineering, eugenics knocked on the big door of the 21st century and threatens the weakest groups. A set of medical procedures, such as numerous types of artificial insemination, cloning parts of DNA, using parts or groups of genes to create a child with an ideal physical appearance, where the emphasis is placed on the color of hair or eyes, threatens the human right to life. An attempt is made to create an image of a „perfect“ life, in which there is no place for people with flaws, either physical, visible to us, or psychological, hidden deep within a person's life, but still emphasized enough. Everything is in the hands of medicine and today's man to establish a method of birth control.

The Catholic Church has always defended human life, considering it sacred, because it is a gift from the Creator himself. From the beginning of eugenics until today, eugenic acts have been condemned by Peter´s successors, but also by all believers. John Paul II. he used the term „culture of life“ to express an attitude towards respect and protection of life, from the moment of conception to natural death, and he condemned all actions that have a destructive effect on human life. All actions that in the past, such as the Holocaust and genocide, and today, such as abortion and euthanasia, endangered human life, are a great violation of God's love.

Keywords: eugenics, Francis Galton, birth and death, sin, sterilization, abortion, euthanasia, genetic engineering, Holocaust